

ANADOLU-İON UYGARLIĞI “Kolonizasyon” ve “Doğu Hellen” Kavramlarına Eleştirisel Bir Bakış

Cevat Şakir, Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat’a

Fahri IŞIK*

Anabtar Kelimeler: Ege Göçleri • Kolonizasyon • Doğu Hellen • Anadolu-İon Uygarlığı

Özet: E. Akurgal’ın en son “Batı Uygarlığı’nın Doğduğu Yer. Ege” kitabının sonunda sıraladığı Batı Uygarlığı’nın mayasını oluşturan onbeş madde; Ege’nin doğu yakasındaki “Doğu Hellenler”in batı yakadaki Hellas Hellenleri karşısında kültür ve sanatta üstün başarılarının bir özetidir. Bunda katılmadığım tek fakat asıl belirleyici olan nokta, İonlar için “Doğu Hellen” deyiminin kullanılmasıdır. Ancak bilinir ki İon halkının “Hellenliği” tarihsel belgelere değil, Ege Göçleri’nden 700 yıl kadar sonra, MÖ 5. yüzyılda, milliyetçi duygularla Atina’da yazılan mitoslara dayanır. Ve bilinir ki “mitos”, “tarih” değildir. Atinalıların İonia’yı bir Hellen toprağına dönüştürmüş olmaları yaygın görüşü de aynı mitosların ürünüdür; acımasız Dor saldırıları ardından Hellas halkının Atinalılar önderliğinde Orta Batı Anadolu kıyılarını ve önündeki adaları savaşla kazanarak “sömürgeleştirmeleri” masalının ürünü. Bunların gerçek olabilmesi için göçün ayrıca “kültür” göçü olması gerekir. Batı Uygarlığı’nı yaratan İon kültür ve sanatının, düşüncesinin Hellas’tan göçle taşınmış olması beklenir ki arkeolojik tüm bulgu ve veriler bunun tersini belgelemektedir. Heykel ve mimari yapıtlarını ve hatta en önemli dayanak olarak öne sürülen çömlekleri bile Hellas’a borçlu değildir İonlar; tanrılar, bilim ve yazı dahil, tüm düşünsel ve kültürel başarılarını da Anadolu’ya borçludur onlar. İonluların göçle gelen Atinalılar olmadığı, yerli oldukları da, Mısır’da okunan göçten en az 200 yıl önceki bir zamanın “Büyük İonia” tanımıyla belgelenmiştir. Bu nedenle Anadolu uygarlıklarının “Hellenliği” tanımının da bilimsel bulgu ve veriler ışığında sorgulanması zamanı da artık gelmiş olmalıdır.

ANATOLIAN-IONIAN CIVILIZATION A Critical Approach to the Terms “Colonization” and “East Greek”

to Cevat Şakir, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat

Keywords: Aegean Migration • Colonization • East Greek • Anatolian-Ionian Civilization

Abstract: The “fifteen achievements” E. Akurgal gathers in his book titled “The Aegean. Birth of Western Civilization” under the section referring to “The Importance of Eastern Hellenic Art and Culture in World History”; in essence, is a summary of the artistic and cultural superiority of the “Eastern Greeks” over the “Western Greeks”. My only disagreement with this statement is the use of the terminologies “Eastern Greek” and/or “Eastern Hellenic”. The Hellenic character of the Ionians doesn’t be based on the historical documents; instead it bases on the myths fabricated with the nationalist view in Athens, seven hundred years after the immigrations, in the 5th century. It is obvious that the myth is not the history. The perception of the Ionian land as a part of the Hellenic land is because of the same myth. It was a tale of “colonisation” of the Hellenic people won by war, on the mid-west Anatolian costs and the nearby islands by the leadership of the Athenians after the barbaric attacks of the Doric people. If it was a true story, Ionians who were the creator of the western civilization, had to bring with them from Hellas their culture and art as well; however all the archaeological evidences prove just the opposite of it. Although the pottery tradition was accepted as the most important standpoint, just like their sculpture and architecture, Ionians are not indebted to Hellas their pottery tradition as well. Ionians owe their Gods and Goddess, their script, their cultural and intellectual achievements to Anatolia. The archaeological evidence on about the identity of the Ionians has already been proved with a recent find in Egypt, by an inscription mentioning “Great İonia” dated at least two hundred years before the migration. Therefore, it is the time questioning the definition of the “Hellenic identity” of the Anatolian civilizations with the scientific documents and evidences.

* Prof. Dr. Fahri Işık, Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, TR-07058 Antalya, e-mail: patara88@gmail.com

Anadolu uygarlıklarının en önde gelen bilginlerinden Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal’ın, “Anadolu kültür ve sanat tarihini ülkemizde her kesime tanıtmaya hizmeti” bağlamında Türkçe olarak ardı ardına çıkardığı kitaplarından 2000 yılında “sevgili İzmir’inde” yayımlanan sonuncusunun, “Ege. Batı Uygarlığının Doğduğu Yer”in, son yaprağında ve karton kapağın arkasında Batı uygarlığını yaratanlar üzerine iki kez yinelenen saptamaları, sanki izlememiz için çizilen bir yol, bir bilimsel ‘miras’tır. Çünkü orada “Doğu Hellen Sanatı ve Kültürünün Dünya Tarihindeki Önemi” üst başlığı altında yarım yüzyılı aşkın uzunca bir sürecin emeğiyle oluşan yoğun bilgi birikiminden süzerek çıkardığı şu gerçeklerin özellikle altını çizer; ve der ki:

“Dünya edebiyat tarihinin başyapıtlarından olan Homeros’un ve Hesiodos’un eserleri Doğu Hellen kültürünün yaratacısıdır. Batı Dünyası’nda ilk lirik şiiri, Doğu Hellenler ortaya koymuştur. Batı müziğinde heptaton sisteminin doğuşu Doğu Hellenlerin eseridir. Doğu Hellenler, Fenikelilerden sonra daha büyük bir ölçüde dünya deniz ticaretini geliştirdiler. Doğa olaylarının dinsel ve mitolojik inançlara bağlanmadan, akılcı ve özgür düşünce ile ele alınarak astronomi, fizik, geometri, matematik gibi müsbet ilimlerin ortaya çıkarılması, Doğu Hellenlerin başarısıdır. Doğu Hellenler anavatandaki Hellenleri de aşarak silahla değil, en güzel, en temiz ve en ucuz ürünlerle ticaret yaparak rekabet ortamını yaratmışlardır. Ticaret alanındaki rekabet de kentlerde bilim ve düşüncenin gelişmesine yardımcı olmuştur. İnsan haklarının doğuşu ve korunması. Doğa filozofu Protagoras’ın “insan her şeyin ölçüsüdür” ilkesine dayanarak insan haklarının korunmasına önayak olmuşlardır. Demokrasinin doğuşunda Lesboslu tiran Pittakos’un büyük etkisi olmuştur. Paranın

icadı. Ticaretin kolaylıkla yapılabilmesi için para, Lydia’nın yardımı ile Doğu Hellenler tarafından yaratılmıştır. Aioller başta Smyrna olmak üzere Fenike’den ve Kıbrıs’tan aldıkları hurma ağacı biçiminden esinlenerek yaratılan dikey volütlü sütun başlığını geliştirdiler. İon mimarlık düzeni, Aiol başlığının Hellence yorumudur. Doğu Hellenler Aiol başlığından yararlanarak ion sütun başlığını ortaya çıkarılmışlardır. İon mimarlık düzeni, diğer bütün sütun başlıklarının üzerinde, güzel ve albenili görüntüsü ile bütün dünyada beğeni kazanmıştır. Atina Akropolis’inde İon düzeni Dor düzeninin yerini almıştır. Dünyada bugüne değin antik dönemden gelen sütun başlıkları içinde en beğenilerek Avrupa’nın hemen hemen bütün kentlerinde ve Washington’daki Beyaz Saray’da hala kullanılan bir yapı düzenidir. Doğu Hellen sanatının Arkaik dönem vazoz stili (İ.Ö. 650-550) anavatandaki Korinth ve Attika ressamlarının yüksek nitelikte yaratıları düzeyinde olmamakla beraber, dekoratif görünümü ile çok çekicidir. Dünya pazarlarındaki alıcıların pek çoğu Attika vazolarının kültürel üstünlüğünü anlamaktan uzaktılar. Buna karşın hayvan firizleriyle bezenmiş bu çok albenili seramik, her düzeyden alıcının ilgisini çekmiştir. Dünya heykel sanatı Mısırlılardan sonra Attikalı yontu ustaları tarafından en yüksek düzeyine ulaştırıldı ve ideal güzellikte eserler işlenmeye başlandı. İonlar ise ideal güzellik yerine doğal güzele önem verdiler. Böylece yapay bir sanat değil, doğal heykeltçilik doğdu. Hellen güzelliği söz gelimi yüz ifadesinde, dünyanın en güzel burunlu, en güzel gözlü, en güzel kaşlı kadınlardan seçtiği örneklerle ideal bir güzellik yaratmıştır. Ancak bu bir bakıma yapay bir ifade yolu idi. İon heykeltçilik ve heykelleri badem gözlü, neşeli yüzlü, gülen ifadeli eserler olarak ortaya çıkmışlardır. İon sanatı ve kültürü Frig, Lydia, Karia, Lykia sanat ve kül-

türünün doğmasını sağlamıştır. *Dünyada bugün hala yaşayan ırgara biçimli kent planı Doğu Hellen icadıdır. Bütün Avrupa ve Amerika'da birçok kentte geometrik dokulu kent planı hala yaşamaktadır.*

Bu onbeş başarının göz önüne serdiği üzere Doğu Hellenler anavatan Hellenleri'nin sahip olduğu kültür ve sanatın zenginleşmesine yardımcı oldukları gibi, içinde yaşadığımız Bilgi Çağı'nın da temellerini atmışlardır.”

Çizdiği bu yolla önümüzü açan Hocam'dan farklı olarak yaptığım tek iş; “Doğu Hellen” tanımını “Anadolu-İon”a değiştirerek yüzeyden basit gibi gözükken, ancak sonuçları itibariyle eskiçağ bilimini temelden etkileyen bir zorlu yola girmek olmuştur. Açıkça dendiğinde, bir sözde “Hellen kolonizasyonu”nun niceliğini sorgulamak ve bu eylem bağlamında Ege'nin doğu yakasında yurtlanan insanların tarihsel, sosyal ve kültürel kimliği için yakıştırılan “Doğu Hellen” deyimini, sanatsal öz gibi yöre coğrafyasının da bir doğal gereği olarak, “Anadolu-İon” tanımına dönüştürmektir bir çeyrek yüzyıl içinde yapılmaya çalışılan. Ve sonuçta, Ege'nin doğusunda Batı uygarlığını yaratan bu halkı her yönüyle batı yakadaki Anavatan Hellenleri'nden ayırmış olmaktadır. Ege'nin her iki tarafında yaşanan kültür ve sanata yönelik ayırım Akurgal araştırmalarının özünde de vardır. Batı'daki “Hellas sakinleri”nin bile kültür ve sanatında “Fenike ve Hitit etkisi %70” gibi yüksek bir oranda seyredebilmişse eğer¹; bu etkinin kaynağı olan bir toprağın ‘sakini’ konumundaki bir İon halkı, kültürünü ve sanatını “Anayurt Hellas”a borçlu olamaz. “Anadolu-İon” ta-

nımının çıkış noktasında da zaten, “kültürü ve sanatı Hellen olmayan bir uygarlık nasıl ‘Hellen kimliği’ ile tanımlanır” çelişkinin yanı sıra; kendilerinin de kabullendikleri gibi (Res. 1a-b), “Batı’yı yaratan o üst düzey uygarlık neden kendi memleket toprağında değil de, deniz aşırı bir sözde ‘sömürge’ toprağında yaratılır” tersliği vardır. Akurgal, sanat ve kültürde İonia’yı ayrıcalıklı kılacak güçte bir köktenci farkı Batılı’ya kabul ettirmekte zorluk çekmiştir, çünkü ona göre de Anadolu kıyılarını Ege Göçleri’yle sömürgeleştiren Atina soylu bir halktır İonlar; Doğu’daki “Hellenler”dir. Eskiçağ biliminin bu dogmalaşmış İon tanımını yazdığı son yaprağa dek sanki inançla dökmüş gözükse de, karşı görüşe eleştiri getirmeyerek önümüzü de kesmemiştir bu büyük bilgin; ve zor bir yolda, bu anlamlı suskunluğun sağladığı destek ve beslediği özgüvenle mesafe alınmıştır.

Burada belirtmek gerekir ki arkeolojiye “İon Heykeltıraşlığı” konusuyla sağlam bir adım atan R. Özgan ile birlikte, ortak hocalarımız E. Akurgal’ın ve N. Himmelmann’ın geleneksel “İon/Doğu Hellen” çizgisini aşamamış; kadim arkadaşımın -İon heykel sanatında varolduğu savlanan Hellen etkilerini yadsıyarak onu Doğu/Anadolu kökenine bağlama başarısına karşın- metin içinde kullandığı, kendi doktora çalışmamda ise tez başlığının içinde okunan “Doğu İon” simge sözcüğüyle İon’a Hellen anlamı yükleyerek onu Anadolu’dan koparmışsınız². Sorun, eskiçağ biliminin ikiyüz yıl boyunca sanki dogmalaştırdığı işte bu “Doğu Hellen” tanımını değiştirmekte düğümlenmektedir. “Atomu parçalamaktan da zor” olan

¹ Akurgal 1998, 313: “Öyle ki M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllardaki Hellen kültürü ve sanatı %70 oranında Fenikeli ve Hitit görünümünde idi.”

² Özgan 1978; Işık 1980.

“önyargıları parçalama” sorunudur bu; çözen de düşümü, kabul ettirebilmenin çok zaman alacağı bir sorundur.

-II-

Çağdaş Batı, Anadolu'nun kültür ve uygarlık tarihindeki ayrıcalıklı yerini daha yenilerde, destansallığıyla “düşleşen” Troia'nın M. Osman Korfmann dönemi kazı ve araştırmalarıyla görmüştür. Çünkü Romalılar soy atalarını nasıl orada bulmuşlarsa, imparatorluğun yıkılışı ardından Ortaçağ Avrupa halklarının da kendi köklerini aradığı çok özel bir yeri vardır bu İlias kentinin Batı tarihinde³. M.Ö. 1700-1200 arası süreçte en parlak çağın yaşandığı Troia VI ve VIIa kültürlerinin H. Schliemann'dan başlayarak yüzyirmi yıl gibi uzunca bir süreçte hep inandırıldığı gibi “Hellen”⁴ değil, yerli Anadolu özlü olduğu gerçeği; özellikle “Minyas Grisi” adıyla Hellaslaştırılan yaygın çömlek türünün de aslında “Anadolu Grisi” yerli üretimler olduğunun belirlenmesi (Res. 2)⁵ ve de bölgenin Hitit metinlerinde geçen Viluşa olduğunun (Res. 3)⁶ kanıtlanması ile bilinmişti. Karşıcılarının yadsıyamadığı bu arkeolojik ve tarihsel sonuçlar, Almanya'da düzenlenen “Troia. Düş ve Gerçek” adlı muhteşem sergiyle Avrupa halklarını da inandıracak; bilimsel doğruyu içine sindiremeyenlerin bilim dışı saldırıları Korfmann'ı çok üzecekti⁷. Avrupalı Anadolu yaratıcılığını yedi yıl sonra bir

Karlsruhe sergisinde, bu kez “insanlığın en eski anıtlarıyla” tanıyacak; Neolitik Devrimin Göbekli Tepe ve Nevali Çori'de, göz kamaştıran anıtsal yapılarla ve Ege'nin ancak “Arkaik Çağ” ile yakalanabilen gelişmişlik düzeyindeki heykel ve kabartmalarla, günümüzden 12 bin yıl önceki zamanlarda nasıl bir görkemde yaşanmış olabileceğine inanmakta zorlanacaktı (Res. 4)⁸. Nasıl ki “günümüz uygarlığının temel taşları burada başlamış” ve “Anadolu insanı -onu izleyen- Kalkolitik Çağ ile ikinci büyük devrimin yolunu açmıştır”⁹; “Batı uygarlığı”nın da Demir Çağ ile birlikte aynı yaratıcı topraklarda, bu kez Ege kıyılarında, binlerce yıllık Anadolu alışımının üretken özünden doğmaya başlaması şaşırtmayacaktır¹⁰.

Hıristiyan kültürü de bu “binbir tanıya” inançla kutsanmış topraklardan Tarsoslu Paulus'un elçiliğinde sürgün sürer Batı'ya ve Doğu Roma'nın başkentinde bir Hagia Sophia ile taçlanır. Avrupa Ortaçağı karanlıktayken; Anadolu, Selçuklu Türkleri'nin yerli halklarla birlikte eskinin birikimiyle mayalanan ve Divriği Ulu Cami'nin taç kapılarıyla simgeleşen bir üst düzey sanat ve kültürle yeni altın çağını yaşamaktadır. Roma gibi ırksal ve kültürel farklılıkları fark bilmediği için, egemeni olduğu halkların kendi gelenekleri içinde özgür kalabildiği bir dünya imparatorluğunun adı olan, çok halkın, çok dinin ve çok kültürün, bir Mimar Koca Sinan'ın Osmanlı'sı da bu bitek toprağın ürünüydü; hedeflediği çağdaşlık yolunda dünyada benzersiz hızda ve kararlılıkta bir kökten-

³ Borgolte 2001, 189-203.

⁴ Akurgal 1961, 2: “Die Einwohner der VI. troianischen Schicht waren vielleicht überhaupt Einwanderer aus dem Westen und Verwandte der Griechen”; karşılaştırmak bu makale içinde dn. 5.

⁵ Korfmann 2001, 399, 403 Res. 453. 454; Pavuk 2010, 50 vd, buna karşın bkz. Akurgal 1998, 188: Troia'da, “Minyas keramiğinin bulunuşu da ancak yakın Hellas akrabalığı ile ilgili olsa gerekir.”

⁶ Starke 2001, 34 vdd; Latacz 2001.

⁷ Bu makale içinde dn. 11.

⁸ Badisches Landesmuseum 2007; Arkaik kurosu anımsatan Nevali Çori torsosu için bkz. age. 289, Kat.Nr. 97.

⁹ Bkz. bu makale içinde dn. 19-20.

¹⁰ Akurgal 2000.

ci değişimi gerçekleştiren, bir Türk Tarih Kurumu ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi üzerinden Anadolu'nun tarihsel ve kültürel geçmişini geleceğe taşımayı hedefleyen, "milli varlığımızı ve medeniyetimizi bugün ve gelecek asırlarda dünyaya tanıtacak olan kıymetli abidelerin tahribatına karşı titiz bir itina ile korunulmasını yalnız kanuni bir vazife değil, milli bir borç" olarak gören Mustafa Kemal Türkiye'si de...

"Doğu Yunan"a sahip çıkma güdüsü ve başta din sebebiyle son bin yılın "Anadolu-Türk" gerçeğine de önyargılı yaklaşan bir kısım Batılı'ya göre ise bu çok özel toprak 1071'den beri Asya'dan "at sırtında çadır kültürüyle gelen göçebe halkların yurdu"dur; buna bir de "Müslümanlık" eklenince, aslında Batı'ya egemen kalıplaşmış duygulara dü-rüstçe tercüman olan Sarkozy'nin, sözde "Doğulu Türkiye" resmi çıkar ortaya. On dönem başarıyla yürüttüğü Lykia araştırmalarından tanıdığımız "Atina merkezci" bir eskiçağ bilimcisinin bile "dost" olduğu Türklere bakışını bu bağlamda özellikle görmek gerekir. Hedefindeki Korfmann üzerinden dışa vuran ve bizleri de derinden yaralayan, ibretle düşündüren duyguları nasıldır, bunu "Homer nasıl Ömer Olur. Troia, Korfmann ve Türkiye: Ulusal Kimlik Arayışı ve Bilimin Buna Alet Edilmesi" konulu Almanca yazısının başlığından okumak kolay olmalıdır¹¹. Konuya ilişkin söylenecek tek gerçek söz şudur ki tarihsel ve doğal mirasa sahiplik adına, kültür ve çağdaşlık adına Lykia'nın çok önemli bir antik kentinde sergilenen bir "Batılı Fransız" resmi örneğin, değişmesi beklenmeyen önyargılara alınganlıkla ve karşı suçlamalarla bizlere "teselli

bulma" hakkını vermez; bir komşu yerleşimde "örnek" olma sorumluluğunu vermiştir.

Önyargılı bir yaklaşımla çizilmiş de olsa, resmin o "değişmezliği"nde biz Türklerin payı da yok sayılamaz. Değişmezlikte payımız öncelikle Eski Anadolu halklarını içimizden birileri gibi kendimize yakın göremediğimiz, yabancılayarak dışladığımız için vardır; bir Fatih Sultan Mehmet'in ve bir Mustafa Kemal Atatürk'ün Hektor'a sahipliklerinden, Anadolu'ya bütün "geçmişle sahiplik" dersini çıkaramadığımız için vardır¹². Dahası, Osman Hamdi ile başlayan ve Atatürk ile devletin kültür politikasına dönüşen "asarı kendi öz mülkü gibi koruma" kültürünü özümseyerek topluma yayamadığımız için; çağdaş dünyanın "Batı'nın ilk yazarıdır" diye ilkokuldan başlayarak öğrettiği bizden bir Homeros'u tanımadığımız, "Batı'nın ilk kitabı" olarak İncil'den sonra en çok okunan bu toprağın ürünü bir İlias Destanı'nı bilmediğimiz; Hellen din ve tanrı düzenini yaratan Ege İlkçağ'ının bir ikinci en büyük ozanı Kymeli Hesiodos'la onun Theogonia'sını hiç anımsamadığımız için¹³; özgür düşüncenin ve bilimin babası bir Thales ile, doğa felsefesine akıl kavramını getirmeleri nedeniyle mitoslara dayalı "tanrısal düzeni yıkmak"la ve "dinsizlik"le suçlanarak -sözde Batılı'nın göz-

¹² Kreiser 2001, 282-289.

¹³ Çağdaş dünya için Batı'da yazılı edebiyatın başladığı bu kitap Türkçe'ye ilk kez Varlık Yayınları'nın "Büyük Eserler" dizisi 5. kitabı olarak Ahmet Cevat Emre tarafından "Homeros, İliada. İlias Destanı" başlığıyla 1957 yılında çevrilmiştir. Arka kapaktaki tanıtım yazısında dile getirildiği gibi: "İnsanlık kültürünün temel taşlarından biri" olan bu yapıtın "yirminci yüzyılın yarısını geçtikten sonra bile yeni çevrilmesi utandırıcı bir olaydır". Bu konu için bkz. Kreiser 2001, 286vd, Res. 296; Hesiodos için bkz. Eyüboğlu – Erhat 1977.

¹¹ F. Kolb'ün 1 Mart 2003 günlü *Schwabisches Tagesblatt* gazetesinde yayımlanan bu incitici söylemlerine verdiğim yanıtla birlikte, makalenin Türkçe'ye çevirisi için bkz. Işık 2003c, 5-15; Işık 2003d, 25-30.

bebeği- Altın Çağ Atina’sında eziyet gören ve sürgün edilen Protagoras ve Anaksagoras gibi düşünürleri, “tüm dünya öyle biliyor” diye, “Yunan filozofları” (Res. 1a-b) olarak öğrettiğimiz için; o geleneğe sorgulayarak Anadolu gerçeğini arayan ve “Avrupa’nın doğum yeri ve Batı uygarlığının beşiği” denilen bir toprağın mirasına “sahiplenmeyi” öğütleyen Cevat Şakir, Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat’ı “Anadolucular”¹⁴ olarak “bilimde milliyetçilik” gibi utanç verici bir dille suçladığımız¹⁵; bundan güç alan bir Batılı’nın kendi bağınazlığını gözler önüne seren o akılcı bilge kişilere reva gördüğü “eleştirisiz harabe romantikleri”¹⁶ yakıştırmasını içimize sindirebildiğimiz için; ve de “milliyetçilik” kavramını, eskiçağ bilimini ikiyüz yıl boyu vesayeti altında yönlendiren “Panhellenist” saplantıyla ilişkilendirmeyi usumuzun ucundan bile geçirmeme tersliğini, “hümanist” düşüncenin “çağdaş” gereği saydığımız için vardır.

Bu bağlamda; görüşlerimi, tanınmış bir popüler bilim dergisinde çıkan “Batı Uygarlığı ve Anadolu” konulu yazısında bir bilim insanı ciddiyetinden beklenen bilimsel gerekçeler yerine, “Eski Yunan’ı (İon’u) salt Anadolu taklitçisi gibi gösterme çabası, olsa olsa, ‘bir üçgenin iç açıları toplamı nedir’ sorusuna ‘üçgenine göre değişir!’ yanıtını veren molla *fahr-ül-ülema*’lığı olabilir” alaycılığıyla eleştirdiğini sanan; ve bu yakışsız tavrını Geç Neolitik Çağ’ın tanınmış bir Anadolu Anatanrıçası resmini, 6 binyıl sonrasının tümüyle başkalaşan bir Phryg Kybele’si biçimiyle özdeşleştirdiği “Phrygia’nın küp karınlı, sarkık memeli, tekne kalçalı ‘Anadolu Bacısı’ Kubaba/Kybele’”si üzerinden sürdüren

bir yazıtbilimcinin¹⁷ Anadolu gerçeğine ciddi yaklaşımı, kendi uzmanlık alanında yazılmış bir bilimsel makalesinde şöyle okunur¹⁸ : “*Pamphylia Körfezi’nin doğu kıyılarında yer alan Magydos, Perge, Silhyon, Aspendos ve Side gibi kentler Yunan öncesi en eski yerli kentlerdir. Buna karşılık körfezin batı kıyısındaki kentlerin tamamı Yunan kökenine dayanmaktadır. Bunlar da sırasıyla Tenedos, Lyrnas, Thebe, Olbia ve Idyros’dur. Şu halde Körfezin doğu kıyısındaki beş adet çok eski yerli Anadolu kentine karşılık, batı kıyısında beş adet yeni Yunan kolonisi karşı karşıya durmaktaydı. Yerli Anadolu kentleri tarihin her devrinde ekonomik ve kentsel açıdan değişim ve gelişim gösteren bir çizgi izlerken, karşı sahildeki Yunan kolonileri büyük bir kent kimliğine hiçbir zaman ulaşamamışlar, hatta bu yüzden bazıları tarihsel mevcudiyetinden dahi kuşkuya düşülmüştür. Hal böyle olmakla birlikte İ.Ö. yaklaşık 6. yüzyıldan itibaren varlıklarına tanık olduğumuz bu beş Yunan kenti, karşı sahildeki güçlü yerli komşularını kültürel bakımdan büyük ölçüde etkilemişler ve görünüşe göre, etnik olarak, oraların halkıyla zamanla kaynaşıp kaybolmuşlardır. Sonuç olarak, yerli halklar kültürel kimliklerinden, Yunanlılar ise etnik kimliklerinden taviz vererek yeni bir sosyokültürel oluşuma zemin hazırlamışlardır*”.

Tarihsel varlıklarından bile “kuşku” duyulabilen ve sonrasında da zaten “asimile” olan, Olbia dışında adı sanı unu-

¹⁴ Kreiser 2001, 287.

¹⁵ Aydın 2010, 132, 139.

¹⁶ Bkz. bu makale içinde dn.11 (F. Kolb, s.7).

¹⁷ Şahin 2005, 43; Çatalhöyük Anatanrıçası’nın resmi ve sanki bir Phryg Kybelesi’ymiş gibi tanımı için bkz. age. 43, resim alt yazısı; Buna karşın aynı yerde, “güzelliğe” bilgi aracılığı ile ulaşan Yunan sanatına övgüyle yaklaşırken; o güzelliğe ulaşılan “Atina Klasığı”nın yaratılmasında öncülük yapanlar ve özellikle de “bilgiyi” bilime dönüştürenler (age. 39, Harita; karşılaştırma için bkz. bu makalede, Res. 1a-b) neden Hellas/Atinalı’sı değil de Anadolu/İonialı’sıdır; yanıtı, metnin akışı içinde verilmeye çalışılacaktır.

¹⁸ Şahin 2002, 31vd.

tulmuş gerçek anlamda beş köyün; hem de “kentsel açıdan tarihin her devrinde değişim ve gelişim gösteren bir çizgi izleyebilme” başarısı yadsınmayan bir Perge, Aspendos ve de Side’yi kültür ve sanatta antik çağın bir dünya kenti görkemine taşımaları “mucizesi”, ancak köylerin “Yunanlığı” nedeniyle mümkün olabilir(!). Değilse tarihin, zamanın hiçbir diliminde ve hiçbir yerde böylesine ütöpik bir “sosyo-kültürel oluşuma zemin” hazırlamaya gücü yetmemiştir. Öyle kazınca belleğine, antik ören yerlerimiz de oraya ilk sahiplenmesi gereken ora halkı için “gâvurun yeri” olmuştur. Çok din, çok dil ve çok soyun ortak kültürlerin alışımında bütünleşerek “tek” olduğu bir zamansız geçmişte doğan binlerce yıl yaşındaki Anadolu yerlisi insan, ortak mirasına yabancılaşmıştır.

Dün ve bugün tüm dünya ile birlikte biz de Panhellenizmin burkaçında dogmalaşan “*Çağdaş Batı’yı Helenler yarattı*” düşüncesinin kemikleşmiş savunuculuğunu sürdürürken; Yunanların bundan nasıl ölçsüz bir itibar kazandıklarını ve haksız politik çıkarlar sağladıklarını gözardı ederken ve “Yunan milliyetçiliği”ni tüm insanlığın belleğine kazıyanlara karşı (Res.. 1a-b) sessiz kalmayı yeğlerken; bilimin gereği olarak konuyu tartışmaya açma “cüretini” gösterebilen üç-beş bilim insanına “Anadolu milliyetçisi” yaftası giydirilenlerin “hümanistliğini” anlayabilmek de zorlaşır. Çünkü din, dil ve ırk kaygısından arınmışlıkla özdeksel kalıtlardan yola çıkarak kültürlerin hangi koşullarda nasıl yaratıldığını araştırmak, sorgulamak ve sonuçta onları bilimsel anlamda kimliklendirmek arkeolojinin varlık nedenidir. Bu bilimsel yükümlülüğün gereği olarak Anadolu insanının yazısız çağlarda kesintisizce sürdürdüğü kültür ve sanatta “yaratıcı” ve “öncü” tabiatı, uygarlıkta “devrimci” niteliği gözler önüne serilebilmektedir de; konu “Hellenli çağlar” oldu-

ğunda, bu vasıflar hemen “önemli değil”e indirgenebilmektedir. “Batı uygarlığını yaratanlar Anadolu halkları ya da Hellenler olsun ve hangi toprakta yaratılırsa yaratılmış olsun, önemli değildir; çünkü sanat evrenseldir, insanlığın ortak yararı için vardır, *‘kimin yarattığı’* sorununa girmek ‘milliyetçiliğe’ götürür” denebilmektedir; resim 1a-b’deki haritaların nasıl bir düşüncenin ürünü olarak “nereye götürdüğünü” hiç sorgulamadan...

Salt kendi yerli geleneğinden yaratılan Erken Demir Çağ Anadolu’sunun Ege ve Hellen Uygarlığı için “öncü” rolü gündeme getirildiğinde hemen akla gelebilen bu “liberal” ve “barışçıl” tavrı anlamakta neden zorluk çekmekteyim; benzer görüşlerini İon kimliğinin tartışıldığı bir panelden bildiğim dünyaca tanınmış bir prehistoriyacımızın aynı toprağın Erken Dönem uygarlıklarına ilişkin olarak yazdığı makalelerin konu başlıklarıyla örneklemek isterim: “Devrimlerin Atası Neolitik Çağ. Tahılların tanıma alınması, hayvanların evcilleştirilmesi, köy yaşantısı ve sınıfların oluşması... Günümüz uygarlığının temel taşları Anadolu ve Yakındoğu’da başladı ve tüm dünyaya yayıldı”¹⁹. “Devletin Kökeni Kalkolitik Çağ” da ise, “uygarlık tarihinin en büyük devrimini Neolitik Çağ’da gerçekleştiren Anadolu insanı, Kalkolitik Çağ’da da ikinci büyük devrimin yolunu açtı. Kentten devlete ve imparatorluklara kadar uzanan bir yoldu bu”²⁰. Belli ki, en son bir antropologun yukarıda değindiğim “Toprak Altından Kimlik Devşirmek” başlıklı yazısında²¹, yine Klasik Arkeoloji’nin bilimsel gerçek-

¹⁹ Özdoğan 2002a, 64.

²⁰ Özdoğan 2002b, 109.

²¹ Bu makale içinde bkz. dn. 15.

lerinden uzak bir genel fikir birikimiyle gündeme getirilen “Anadoluculuk” suçlaması yalnızca “Batı uygarlığını sanatı ve düşüncesiyle, kültürüyle bu toprakta yaratanlar da yerli Anadolu halkları olmalıdır” görüşünü tartışmaya açan biz “romantikler” için müstahaktır(!); “yazısız zamanlar”ın kültürlerini özgürce araştıran ve sonuçta Anadolu “yaratıcılığı” üzerine “İonia” benzeri bilimsel saptamalar yapan tarihöncesi dönemlerin bilimcileri için değil...

Kendi kültür ve sanatının yaratılışında salt Hellen’i görmeye odaklanan Batılı; özünü bin yılı aşkın bir dönem hep “Rhomaioi/Romalı” diye tanımlayan bir halkın adını, eskiçağ biliminin temellerinin atıldığı 19. yüzyılda tüm yazılı gerçeklerin üzerine örterek, “Bizans” diye değiştirmeyi kendine hak görebilen²²; bu misyonla kendi Hıristiyan kültürünün de filizlendiği Anadolu topraklarının bu kez doğusuyla ve batısıyla, bütünüyle, “Hellenliği”ni Geç Antik Çağ’a ve Ortaçağ’a genişleten ve de bilim dünyasını bu tarihsel yanlış kabullenmeye mecbur eden Batılı’dır. Aşağıda değinileceği gibi, şimdilerde Konstantinopolis’in “Byzantion” adıyla bir “Hellen kuruluşu” olmadığı artık bilirse de, bu saptırmacada hedefe önyargının karanlığında tam ulaşılmıştır ki; Selçuklu’nun Ortodoks Anadolu halkını tanımlayan “Rum” sözcüğünü “Romalı”dan uyarladığı ve bunun, “Bacıyani Rum/Anadolu Bacıları” gibi bildik deyimlerde okunduğu gibi, “Anadolu” anlamında da kullandığı gerçeği²³ bize unutturulmuştur. Ve bugün bile Ege’nin öte yakasındaki “Yunan” dan farklılaştırarak “Rum” dediğimiz halkın gerçekte Batı uygarlığını yaratan put-

perest yerli Anadolu halklarının Hıristiyanlığa dönme torunları olduğu gerçeği Rum yurttaşlarımıza bile unutturulmuştur. Sanki onlar binyıllar boyu Anadolu’nun her bir yanında soy soylayan, kökleri Hattilere, Luvilere, Hurrilere inen yerliler değildir de, Hellas’tan göçenlerdir! Sanki inandıkları göksel din de Tarsos’lu Aziz Paulus ile oralara yayılmamış, Hellas’tan gelmiştir Anadolu’ya! Tek başına bir tarihsel olgu, deniz tüccarı Hellenlerin hiçbir zaman yerleşik olmadıkları, Hatti, Hitit ve Phryg’den soy süren yerli halkların ata yurdu bir Kapadokia’nın katksız “Rum”luğu olgusu, onların yerliliğinin kanıtıdır. “Kimliği, insanın duyguları belirler; kendisini hangi halktan hissediyorsa odur” denir de, özünü 19. yüzyıl içlerine dek binbeşyüz yılı aşkın bir süre “Rhomaioi/Romalı” olarak tanımlayan Rum halkı “Yunan”dan sayılır.

Doğu Romalı’nın dili Hellenicedir, çünkü tarihsel bir gerçek olarak bilinir ki İncil, Hellence yazılmıştır ve hatta Batı Romalı bile kutsal kitabını kendi imparatorluk başkentinde M.S. 5. yüzyıl içlerine dek Hellenceden okumuştur. Dini anlamak için öğrenme zorunluluğu doğmuş ve Anadolu’da yerli dillerin Rumca’ya dönüşümü böyle olmuştur. Tek başına Hellence yazmak ve konuşmak da onları “Hellenleştirmeye” yetmemiştir ki, çağımızın ünlü Yunan yazarı Elias Petropoulos’un açık yüreklilikle anlattığı gibi, “*mübadele ile Anadolu’dan gelenlere Yunanistan’da kin ve nefretle yaklaşmış, onlara Turkoşpoli ve sığınmacılar denmiştir*”²⁴. Bugün bile Rum yurttaşlarımız Yunanistan’da kendilerinden sayılmaz, kabul

²² Niehoff 1997-1999, 879: “Hatta Yeni Yunanlar bile kendilerini 19. yüzyılın içlerine dek Rhomeoi/Romalılar olarak tanımlamışlardır.”

²³ Babinger 2001, 766; Akurgal, 1998, 357.

²⁴ M. G. Saulnier, Milliyet, 3 Ocak 1977.

görmezlerken ve yazılan aynı yazıya, konuşulan aynı dile karşın Hellen halklarının atayurdu Hellas toprağında özlerini “Anayurt” hasretiyle “yabancı” hissederlerken; Anadolu halklarının geçmişe dönük “Hellenliği”nde hep baş kanıt olarak öne çıkarılan yazı ve dili, hissedilen duyguları bugünün yaşanan gerçeği ışığında tartışmaya açmanın da zamanı gelmiş olmalıdır. Tüm bu tarihsel gerçekleri din, dil ve ırk bağnazlığından ve önyargılardan arınmış çağdaş bir yaklaşımla, sağlam bilimsel temellere oturarak araştırmak ve yayımlamak, tartışarak gerçeğe varmak bu toprağı kültürleriyle birlikte miras alanların görevleri arasındadır. Batı’dan beklemek, ancak onları “Anadolu gerçeğine” inandırmanın ardından mümkün olabilir; belki olabilir...

Bu yönde üzerimize düşeni yaptığımız bilinir. Salt yurtdışı ve yurtiçindeki bilimsel sunumlar ya da yayınlarla değil; dergi ve gazetelerde yazarak, yöre halkının ayağına giderek yaptığımız da bilinir. Duvarını salt dibindeki *agora*’nın antik malzemesiyle örme nedenini “cavırım malı”na bağlayan Torosların doruğundaki Selge antik kentinin on-onbeş haneli Zerk halkına köy kahvesinde, oraların geçmişiyile de “kendisine miras değerli bir mülk” olduğunu saydamlarla anlatmaya çalıştığım gibi örneğin; ya da Ksanthos antik tiyatrosunda Kınık halkına anlattığım gibi. Sayısı iki yüze varan yurtiçi konferanslarında katılımcıların tavrı çoğunlukla, Fazıl Say’ın “dünya kabullenmeden Türkiye kabullenmez” saptamasını haklı çıkaran, kendi bilimcisine güvensiz bir yaklaşımla, “Batılılar ne diyor” biçiminde olmuştur. Avrupa’da, özellikle çağdaş arkeolojinin kurucusu olarak uygarlığın Hellen yaratıcılığına bağlanması yargısını eskiçağ biliminin gündemine oturtan Almanya’da ise bildirilerim genelde sanki “suskunlukla” almıştır

onayını. Bu bağlamda bir Berlin konferansının sonuna doğru bir Yunan arkeologun salonu sessizce terk edişini; bir Marburg konferansı ardından, “Geç Hitit” ya da “Phryg” ürünü olarak kabul gören Elmalı fildişi yontucuklarının (Res. 5) aslında Klasik’i hazırlayan “İon” işi yapıtlar olduklarını belgelediğim ve bu sonuçtan “İon sanatının çağdaş Anadolu sanatlarıyla özdeşliği” anlamı çıktığında; “bunları değişik bir kültürel adla tanımlayarak İon’dan ayıralım” gibi İon’u Doğu Hellen’den koparmamaya çare arayışı içinde yapılan bir beklenmedik öneriyi; ya da bir Köln konferansı sonrasında yöneltilen “peki şimdi ne olacak?” sorusunu; ve de özellikle bir Bonn konferansı sonrasında Hocam’dan gördüğüm takdiri, içerdikleri olumlu mesajlar nedeniyle önemserim. Bu farklı yaklaşım tarzından da görünen o ki “suskunluğun” arkasında ikiyüz yıl boyunca süren “Atina merkezci” emeğin “ne olacağı” vardır; ve de bu nedenle gerçekleri kabul ettirmenin hiç de kolay olmayacağı gerçeği vardır.

-III-

Ancak bilimin gerçeğe yol gösteren izinde yılgınlık olmaz. Çünkü 1986/87 yıllarında ilk üç makalenin Avusturya, İngiliz ve Türk dergilerinde arka arkaya yayınıyla çıkılan bu zorlu yolun daha “başlangıç” sayılabilecek yirmi yılı içinde²⁵ Troia (Res. 2) ve ardından Orta Anadolu’da Hattuşa Büyükkaya (Res. 6), Gordion Yassıhöyük (Res. 7) ve Kaman Kalehöyük ile Lykia’da Ksanthos (Res. 8) ve Pamphylia’da Perge (Res. 9) kazıları, bilimsel bulgu ve verilerin yönlendirdiği

²⁵ Bu konu ile ilgili özet bilgi ve en son literatür için bkz. Işık 2007, 60-68.

“Anadolu gerçeği”ni değişik buluntularla onaylamaya başlamıştır²⁶. Troia VI, içerdiği Anadolu özlü yapıtlara karşın bir yerleşimin yüzyılı aşkın uzunca bir zaman nasıl da Hellenleştirilebileceğini²⁷; Hitit ve Phryg başkentleri ile Kaman kazıları ise, Akurgal’ın arkeoloji dünyasında çığır açan birbirleriyle bağlantılı iki çok önemli savının, “M.Ö. 1200-800 arası zamanda Orta Anadolu’da bir Karanlık Çağ’ın yaşandığı” ve ardından gelen “Phrygler ile birlikte Anadolu’nun kültür ve sanatta yüzünü ilk kez Doğu’dan çevirerek Yunanistan’a döndüğü” savlarının, doğru olmadığını göstermiştir²⁸. Gordion kronolojisinin Yassihöyük’te yüz yıl erkene çekilmesiyle²⁹, şimdilerde sanatın ötesinde, belki yazıda da (Res. 10)³⁰, Phryglerin Hellenlere öncülüğü konusu girmiştir bilimin gündemine³¹.

Mezarların anayurdu olarak bilinen Lykia’da, bu görkemli anıtların mimari biçimi “yerel”, kabartma biçimi Hellen olarak nitelenirken, özgün bir uygarlığın kendisi de “İon/Doğu Hellen” eşitliğinden nasibini almıştır³²; çünkü kabartma biçiminde, tapınak mimarisinde ve çömlerde yansıyan çok yönlü etkinin ısrarlı “Hellen” tanımıyla

aslında “İon” demek istenmiştir, denmemiştir ve de kültür bu yorumuyla Anadolu’ya yabancılaştırılmıştır³³. İonia’da sanat Anadolu özlü, ancak yazı “Hellen” diye kültürel kimlik “Hellen”dir; Lykia’da ise bu kez yazı yerli, sanat “Hellen” özlüdür denir, onlar da Hellenleştirilir. Ve bu her durumda “Hellenleşme” sanki zorunluluktur ki kültürel kimliği yazı mı belirler yoksa sanatın kendisi mi, bilinmemiştir. Şimdilerde Lykia’da yazı gibi sanatın da yerli Anadolu’luğu belgelenirken, sorun da kökten çözülmüş olmalıdır. Çünkü Fransız ekibin son yıllarda Ksanthos kazıları ile günyüzüne çıkardığı *orthostat* kabartmalar ışığında hem Lykia yontu sanatının başlangıcı yüzyıl kadar öne çekilmiş ve hem de “Hellen” sayılan biçimin yerli olduğu görülmüştür. Bu buluntular bizzat kazıcıları tarafından M.Ö. 650-625 arasına tarihlenir, kabartma biçim ve biçimi de “Geç Hitit ve Frig etkili” olarak değerlendirilir (Res. 8)³⁴; *orthostat*’ın kendisi de Hitit’tir, o etkide Phryg başkenti Yassihöyük’te de vardır.

Bu çok önemli buluş 2005 yılı kazı ve araştırma raporunun sonunda, “sonuç olarak bu yeni keşif çerçevesinde, Ksanthos kentinin yerleşim kronolojisi ve Demir Çağı Lykiası’ndaki kültürel etkilerin yeniden ele alınması gereğini gündeme getirmiştir” biçiminde değerlendirilirken; bu “sonuç”un başlangıçtan beri komşu Patara’nın “gündeminde olduğu”nu³⁵ ve orada yazılanlara herkes gibi kendilerinin de “suskun” kaldıklarını bilmekteydiler.

²⁶ Işık 2003, 197-199.

²⁷ Bu makale içinde dn. 4-6 ile ilişkili metin.

²⁸ Seher 2000, 15-34; Omura 1992, 324; Ayrıca bkz. Dönmez 2003, 4: “Yassihöyük/Gordion, Boğazköy/Büyükkaya ve Kaman/Karaböyük kazıları Karanlık Çağ’ın gerçekte Erken Demir Çağı (MÖ. 1190-850) olduğunu açıkça ortaya koymuştur.” Bu konu ile ilgili olarak bkz. Genz 2007, 127-140.

²⁹ Strobel 2008, 134-140.

³⁰ Brixe 2007, 153; R. Tekoğlu’na göre: “Phryg yazısının bir Helen yazı modelinden türemiş olabileceği görüşü doğru değildir..., çünkü o çağda belirli standart bir Helen yazı modeli ne Anadolu’da ne de Hellas’ta vardır.”, Tekoğlu 2006, 158.

³¹ Phryg-İon ilişkisinin genel hatları için bkz. Işık 2003, 19-33; Işık 2008a, 275-282.

³² Lykia sanatında “Hellen, Doğu ve Yerel” öğeler için bkz. Akurgal 1941, 104-111; Hellen etkisinin öne çıkması ise bu kitabın başlığında okunur: “VI. Yüzyıl Lykia Hellen Kabartmaları.”

³³ Bu konu için bkz. F. Işık, “Das Leto-Heiligtum in Asarcık. Zur sog. ‘Akkulturation’ in Lykien bezüglich seiner frühen Tempelbauten”, *IstMitt* (baskıda).

³⁴ Courtils 2005, 43vd; Courtils 2006a, 33-35; Courtils 2006b, 145-152.

³⁵ Işık 1994, 1-9.

Onlara göre Lykia kabartma resimleri halâ M.Ö. 6. yüzyılın ortasından sonranın ürünleriydi ve Hellen etkisinde yapılmışlardı. H. İşkan'a göre ise Tunç Çağ Lukka'sından kesintisiz sürgün süren bu kültürde "Geç Hitit etkisi", en erken Ksanthos buluntuları öncesinde yayınladığı kapsamlı iki Almanca makalenin ana konusuydu³⁶. Bilimin gereği olarak Batılı meslektaşlarımızın, bu "yeni keşif" aslında Patara'da çalışan Türk arkeologların yıllar öncesinde ortaya attıkları görüşleri belgelediğini yazmasını bekledik; dipnotta bile yazılmamış, bu kez de "susulmuş"tu.

Pamphylia Bölgesi'nde, Antalya'nın bu kez düzlüğünde, yine 19. yüzyıldan bu yana hep savlananın aksine, ne uygarlığın ve ne de kent kurucuların ve halkın "Hellen" olamayacağı gerçeğine son noktayı da bu kez Almanların Perge Akropolü çalışmaları koymuştur. Çünkü 1994-1997 yılları arasında yapılan kazı ve araştırmaların bilimsel sonuçları, buluntuların M.Ö. 4. binyıl içlerine dek indiğini ve yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'dan Doğu Roma Dönemi'ne dek kesintisizce sürdüğünü göstermiştir³⁷. Bu arkeolojik bulgularla ulaşılan sonuç, daha önce, 1986 yılında, Hattuşa'da ele geçen çiviyazılı tunç tablette yöreye ilişkin olarak yazılardan çıkartılan sonuçla örtüşmüştür; çünkü Büyük Kral Tuthaliya ile Tarhuntaşşa Kralı Kurunta arasında M.Ö. 1235 yılı dolaylarında yapılmış bu antlaşmada Tarhuntaşşa-Lukka sınırını çizen "Ka-as-ta-ra-ia kenarında Par-ha-a", Kestros kenarındaki Perge'dir. Bunun anlamı; Hellen mitoslarını tarihmiş gibi değerlendiren eskiçağ bilimine göre Perge'yi, Syllion ve Aspendos gibi, "kazandıkları Troia utkusu ardından, M.Ö. 1200 dolaylarında, ülkelerine dönmeyen ve

Mopsos, Kalkhas ve Amphilokhos adlı kahinlerin peşine düşerek yeni bir yurt arayışı içinde Anadolu'nun güneyine inen Akhalı savaşçıların kurduğu" yönünde kalıplaşmış bir sanının çürüdüğüdür. Ve bu bağlamda, sözde mitosla kuruluşun 700 yıl sonrasındaki bir zamanda Perge'de halâ Sidece benzeri yerli dilde bir yazı kullanıldığına götüren bir ipucu özellikle önemlidir (Res. 9)³⁸.

Ancak, Ksanthos'taki Fransız gibi, Perge Akropolü'nü kazan Alman meslektaşımız da ne yazıt bilimci C. E. Bosch'un yöre tarihine ilişkin tanınmış yayınından³⁹ ve ne de benim, tarihsel veriler ışığında Bosch tarafından öngörülen halkın "yerliliğine" ilişkin görüşleri arkeolojik bulgularla güçlendiren, iki makalemde⁴⁰ söz etmez. Zaten kazı başkanı H. Abbasoğlu'nun da katıldığı, yerleşimin bir Hellen kuruluşu "olmadığı" gerçeğini pekiştiren, Parha/Perge aynılığına değgin yaygın görüşe⁴¹ mesafelidir de W. Martini; hem dilbilimsel olarak ve hem de savın arkeolojik yönden kanıtlanmayışı nedeniyle, "sorunludur" der. En erken Sidece belgeden de ikiyüz yıl gibi önceki bir zamandan, M.Ö. 5. yüzyıldan, bir Attika çömleği üzerine kazılı altı harfin, Perge halkının Sidece'ye benzer yerli bir dil konuşmuş olabileceği konusunda ipuçları verdiğine de "tek örnek" gerekçesiyle inanmak istemez⁴².

Sıkça karşılaştığımız, "görüşlerinize yönelik Batı'nın tepkisi nedir?" sorusunun

³⁶ İşkan 2004a, 379-417; İşkan 2004b, 151-175.

³⁷ Martini 2003, 179vd.

³⁸ Işık 2008b, 571-585; Abbasoğlu 2003, 4. Çömlek tabanında kazılı yazı için bkz. Neumann 2003, 165vd, Res. 1.

³⁹ Bosch 1957, 15-17.

⁴⁰ Işık 1996, 23-44; Işık 1998a, 435-449.

⁴¹ Abbasoğlu 2003, 4.

⁴² Martini 2003, 179, 181.

açık yanıtını sanıyorum ki Lykia ve Pamphylia’da, daha önce Hattuşa ve Gordion araştırmalarına ilişkin yayınlarda sergilenen tavır vermektedir. Bilimin yönlendirdiği yolda doğru yürüdüğümüzün yanıtı; kendi elleriyle buldukları arkeolojik malzemeyle belgelendiğinde bile, bu sonucu daha önce araştırıp bulanlar, bu görüşü ilk kez ortaya atanlar “yokmuş” gibi, tercih ettikleri anlamlı “suskunluk”ta okunmalıdır, demek isterim. Doğruluğu belgelensin ya da henüz belgelenmiş olmasın, tutum ve davranışlarda bir fark olmayışı olgusunu, her iki durumda da yeğlenen “sükûtu”, herhalde artık “ıkarar”dan saymak gerekecektir. 25. Avrupa Parlamentosu Sergisi, “Europa im Zeitalter des Odysseus” adıyla düzenlenmiş ve çağdaş Avrupa bu tercihle kendisini, Troia’yı aklıyla fetheden bu çok bilmiş Hellen kahramanının “çağımızın büyük keşiflerine yol açan arayıcı, bulucu ve yaratıcı zekası” ile simgelemek istemiştir. “Odysseus Avrupası”nı iyi okumalı; Mustafa Kemal’in “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” öğüdünün peşinde, özgüvenle ve “Batı ne der” baskısına aldırmızsızca “Atina merkezci” dogmaları sorgulama eyleminden geri durmamalıdır. Bu nedenle 1930’lu yılların zor ekonomik koşullarında özgürce düşünmeyi, araştırmayı, sorgulamayı ve yazmayı öğrensinler ve ulusun geleceğini sağlam bilimsel temellere oturtsun, Batı’yla yarış içinde olsunlar diye yurt dışına gönderdiği gençlerin Sirkeci Garı’nda açtıkları zarftan çıkan imzalı mektubunda, gitmekte kararsız bir Sadi Irmak’ı derinden etkileyen, “bir kıvılcım olarak gönderiyorum, bir alev olarak geri döneceksin” satırları okunur.

Yeni bulgular ışığında bilimsel olarak doğrulanmış görüşlerimizin bir dipnot da bile kayda düşülmeşiye karşı aldığım tavır⁴³

hiçbir şeyi değiştirmemiş olsa da; bunun Anadolu’da Ege ve Akdeniz uygarlıklarının yerli kökenine ilişkin öngörülerin kazı ve araştırmalarla giderek güçlendiği gerçeğini değiştirmeyeceği, artık belli olmuştur. Eğer bugün J. Latacz gibi “yaşayan en ünlü” bir Homeros uzmanı: “Yunanların ‘anatol’ sözcüğüyle ‘güneşin doğduğu yeri’ yani Doğu’yu tanımladıklarını bilen özellikle biz eskiçağ bilimcileri, ‘Avrupa kültürünün en güçlü köklerinin Anadolu’dan sürdüğü’ tümcesiyle dost olmalıyız; çünkü gerçekte, Avrupa’nın anakenti Atina değil Milet’tir” diye yazabiliyorsa Avrupa’nın en saygın bir gazetesinde⁴⁴, izini sürdürdüğümüz tarihsel bir gerçeğin altı çizilmiş ve önü aydınlık bir yola girilmiştir.

Çünkü Latacz gibi Troia ekibinin bilimsel üyesi olan ve araştırmalarını İonia’nın kuzeyinde, “Aiol Hellenleri’nin yurdu” sayılan bölgede yoğunlaştıran C. B. Rose da daha yenilerde yayımlanan Aiol göçleri konulu bir makalesinde özetle⁴⁵, “Anadolu’nun kuzeybatı kıyılarının M.Ö. 1100 dolaylarında Kuzey Hellas’tan gelen Aioller tarafından (Res. 11) kolonize edilmiş olamayacağını; böyle bir hedefe yönelik büyük ve toplu bir göçün M.Ö. 5. yüzyıl Atinası’nın propaganda amaçlı mitoslarının işi olduğunu” yazmış ve bu görüşünü, “sömürgeciliğe kanıt” olarak gösterilen çömleklerin tecimsel bağlantısıyla belgelemiştir. Bununla Rose, kazıcısı Akurgal tarafından da “Aiol grisi” adıyla Hellenleştirilen Smyrna buluntusu tekrenkli çömleklerin (Res. 12), artık “Mınyas” değil “Anadolu Grisi” adı verilen yerli Tunç Çağ mallarının (Res. 2) “Demir Çağ’daki devamı üretimler oldu-

⁴³ Işık 2003a, 197 d; Işık 2003b, 21; Işık 2007a, 61.

⁴⁴ J. Latacz, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 9 Ekim 2001.

⁴⁵ Rose 2008, 399-430.

ğu” savımızı da dolaylı olarak doğrulamış olur⁴⁶. Ve ayrıca Amerikalı bu tanınmış bilimcinin “kolonizasyon” bağlamında Aiolia için öngördükleri, güney komşusu İonia için yazdıklarımızla da örtüşür⁴⁷. Çünkü mitoslara göre soy akrabası her iki halkın Hellas’tan Anadolu kıyılarına göç nedeni aynıdır. Fark anayurtlarında ve göçün zamanlamasındadır: Aioller çoğunlukla Kuzey Yunanistan’dan ve 50 yıl kadar önce gelmiş olan Thessalia halklarından⁴⁸, İonlar ise sözde M.Ö. 1000 yılları dolaylarında savaşa ele geçirdikleri Orta Batı Anadolu kıyılarına adlarını veren Atinalılardır (Res. 11)⁴⁹.

Mitosların tarihsel gerçekleri yansıttığı, Ege’nin Altın Çağı’nda “Atina Klasikliği”nin en baş hazırlayıcısı (Res. 5) ve “Hellenlerin sanatta öncüsü”⁵⁰ sayılan Anadolu-İon halklarını Herodotos tanıklığında (1, 147) “Atina soylu” olduklarına inandırmaya yönelik bir propaganda amacı içerdiği görüşü⁵¹, İonia adının daha yenilerde çok daha eskilere gittiğinin bilinmesiyle de anlaşılmalıdır. Firavun III. Amenophis’in Theben Ölü Tapınağı’ndaki kolosal heykelinin altlıkları üzerinde betimlenen yabancı halklar arasında İonlar ilk kez, “Tunia A’a/Büyük İonia” olarak ve Luvi ile Mitanni arasında betimlenmiş olarak çıkar karşımıza (Res. 13)⁵². Ve adları aynı tek blok üzerinde okunan son iki halkın Anadolu’luğu gösterir ki ortada betimlenen üçüncüsü, Büyük İonia, da Anadolu’dadır; hem de M.Ö. 14. yüzyılın

erken bir evresinde, Atinalılar sözde sömürge amaçlı olarak Anadolu’ya gelmeden 350 yıl kadar önce. İonia sözcüğünün, İon soylu Atinalı Hellenler tarafından göçle taşınarak Anadolu’daki yeni yurda ad olduğu konusunda kesin inançlı olan eskiçağ bilimi, 2005 yılında gündemine “büyük sensasyon” başlığı altında düşen bu yazılı belge karşısında anlamlı bir suskunluk içindedir; belli ki zamansal olarak “Büyük İonia” tanımı ile Atinalılar ve göç arasında bir bağlantı kurulamayacağı, yer olarak da o toprak parçasının Hellas coğrafyasında aranmayacağı bilincindedir⁵³. İonların Anadolu’nun yerli kıyı halklarından olduğunu, Theben yazıtından önce eskiçağ tarihçisi P. Högemann da öngörmüştür⁵⁴; onların Anadolu kökeni 155 yıl önce E. Curtius’un da görüşü olmuş⁵⁵, kimseleri inandıramamıştı.

Anadolu’yu kendi yerli halkından koparan Batı kaynaklı önyargıların bizleri bile bilimsel gerçeklerden nasıl kopardığının bir somut belgesi var ki burada değinmek istedim. İstanbul’un Konstantinopolis olmadan önce ilk kez Byzantion adıyla M.Ö. 658 yılında Megaralılar tarafından kurulan bir Hellen yerleşimi olduğuna ilişkindir bu önyargı; yukarıda değindiğim

⁴⁶ Işık 2007b, 203vd; karşılaştırma için bkz. bu makale içinde dn. 66.

⁴⁷ Işık 2007b, 206vd.

⁴⁸ Akurgal 1983, 15vd, 20vd; İrem 2003, 1.

⁴⁹ Akurgal 1983, 16, 20; Lemos 2007, 713d.

⁵⁰ Hanfmann 1953, 23.

⁵¹ Lemos 2007, 714.

⁵² Sourouzian – Stadelmann 2005, 82vd, Res. 6. Aynı blok üzerinde tam okunamayan üçüncü halk adının “Mitanni” olabileceği öngörülür.

⁵³ Sourouzian – Stadelmann 2005, 83. “*Grek Mikenleri Peloponnes ve Girit’e sahip oldukları sırada Batı Anadolu’yu da ele geçirmişlerdi. İonlar geç zamandaki gibi bu süreçte de Milet merkezli Güneybatı Anadolu kıyılarına yerleşmiş olmalıydı.*” Akhaların “Milet odaklı” olarak Güneybatı Anadolu’ya yerleşmiş olmadıkları artık bilinmektedir, Greaves 2003, 97: “...*Büyüklüğü ne olursa olsun, belli bir miktar Myken kültürel kalıntısının bulunduğu tek yerleşim hala Miletos’tur.*” Bu durumda, Akhaların ticaret üssü olarak Girit’ten miras aldıkları Millavanda/Miletos ise tek başına resim yazısında okunan “Büyük” sıfatıyla örtüşmez.

⁵⁴ Högemann 2005, 13; Högemann 2001, 62: “*İonialılar adının kökeni bilinmez; Anadolu kökeni önceliklidir.*”

⁵⁵ Curtius 1855, 8vd.

gibi, “Romalı” olan bir halk adının “Byzans” olarak değiştirilmesine gerekçedir de. Yerli adları, sözde “kent kurucu” Hellen masal kahramanlarının adına uyarlanarak yabancılaştırılan daha nice başkaları gibi⁵⁶, buna ilişkin önyargılar da bilimin gerçeğine dayanmamış; antik yerleşimin akropolü olarak bilinen Sarayburnu üzerindeki tepenin kuzey-batı yamacında 1968 yılında başlanan kazılar sonucunda “parçalanmıştır”. Çünkü bu çalışmalarla orada “Hellen kuruluşu”ndan çok önceki bir tarihin ürünü olan ve yerleşimin varlığını “Geç Tunç Çağ sonları ile Erken Demir Çağ başları arası” bir zamana çeken buluntular çıkmıştır günyüzüne (Res. 14). Bu büyük keşfin malzemesi 1973 yılında kongre bildirisi olarak bilim dünyasına sonuçlarıyla birlikte tanıtılmış, az zaman sonra da yayınlanmıştır⁵⁷. N. Fıratlı, “Hellen öncesi” kazı buluntularıyla belgelediği bilimsel gerçeğin ayrıca, orada “Byzantion’un öncülü Lygos adlı bir yerleşimin bulunduğu” haberini veren Pilius ile de doğrulandığını yazar⁵⁸.

O günden bu zamana “acaba bilimsel değerlendirmeler mi yanlıştı” vehmine kapılacak denli “suskun” olan biz ve arkeoloji dünyası, İstanbul’un çok eskilere giden yerli bir kuruluş olduğunu sanki ilk kez 2007 yılında, Fıratlı’dan 40 yıl sonra, Yenikapı kazılarıyla biliriz. Görsel kitaplar basarız “Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı” diye; yazılı ve görsel medyada büyük haberler yaparız, “Yenikapı kazıları İstanbul’un Yunan kuruluşu olmadığını ortaya koydu” diye⁵⁹. Ve de

düzmece bir tarihi, Yenikapı gibi başka bir alanda değil, Byzantion’un akropolünde değiştiren çok daha belirleyici bilimsel sonuçlara geçmişte susarak, şimdilerde de Yenikapı ile hatırlamayı çağdaş ulusal müzeciliğin de öncülerinden çok değerli bir bilimcinin emeğine yazık ederiz.

-IV-

Batı kültür ve sanatını yaratan, düşüncesini biçimlendiren İon Uygarlığı’nı denizin öte yakasındaki Atina merkezli Hellen Uygarlığı ile özdeşleştiren yaklaşımı sorgulayışım 1980’li yılların başlarına dayanır. Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi derslerini yürüten arkadaşlarımız Batı’ya dönünce Erzurum’dan ve erken Anadolu uygarlıklarının uzmanı olmadığım konularını içeren derslerini üstlenmek durumunda kalınca ve de öğrenmek için derinliğine inince bu konuların; gördüm ki, biz “Yunan-Roma” arkeologlarının Ege Göçleri’yle (Res. 11) başlatılan kültür ve sanata değgin Batı’daki her şeye ödünsüzce yakıştırdığımız “Hellen” kavramında bir terslik vardır. Zaman içinde daha bir berraklıkla, fakat inanmakta güçlük çekerek görülen oydu ki, nedeni ancak Dor İstilasası olabileceğine göre, M.Ö. 12. yüzyıl içinde başlaması beklenen Ege Göçleri ardından Anadolu’nun batı kıyılarında yaratılan sanat ne biçimiyle ve ne de biçimde Hellas’tan gelen değildir, Anadolu Geç Tunç Çağ’ında bilinenlerin devamıdır; kendi öz değerlerinin, yerli geleneğinin ürünüdür. Sorunun odağında

⁵⁶ Işık 1996, 26dd. Byzantion’un kurucu kahramanı Poseidon oğlu “Byzas” için bkz. Erhat 1972¹, 77; Grimal1997, 126.

⁵⁷ Fıratlı 1978, 565-574.

⁵⁸ Fıratlı1978, 570.

⁵⁹ Örneğin Yalçın Doğan, Hürriyet, 27 Eylül 2008: “...Marmaray kazısı sırasında, Yenikapı-Yedikule hattında kâliseler, gemiler, bir liman ve bir nehir bulunuyor: Bosfor nehri. Nehrin yanında neolitik çağdan kalan yerleşim yerleri bulunuyor.

İlk İstanbul. Bu, İstanbul üzerine şimdiye kadar bildiğimiz bütün tarihi değiştiren yeni bir bilgi. İstanbul’un şimdiye kadar 2600 yıllık tarihi bilinirken, bu son kazı ile, İstanbul tarihi 8000 yıl geriye gidiyor... Çok başka bir açıdan Yunanistan’ın İstanbul iddiasını kökünden çürüten bir bulgu. Bilinen tarihi tersini çeviren bir miras.”

Akurgal'ın tüm arkeoloji dünyasını tartışmasızca inandırdığı iki sav vardı ki yukarıda kısaca değindiğim⁶⁰, onlar çözülmeyen Anadolu Ege'sinde kimlik sorununu çözebilmek zordu: "Hititlerin M.Ö. 1200 dolaylarında yıkılmasından sonra Orta Anadolu'da yaşanan 400 yıllık Karanlık Çağ" ile o toprakların yeni sahibi Phryglerin "bu karanlığın geçmişle bağları koparması sonucu, kültür ve sanatlarını Hellenlere borçlu olduğu" savlarıydı bunlar.

"Phryglerin her şeylerini aslında Anadolu'ya borçlu olduklarını belgeleyen ve özellikle Yeni Hititlerin kültürel mirasçısı olarak üstlendikleri aracılık rolüyle İon, kültür ve sanatının yaratılışındaki büyük pay sahipliğini ortaya koyan çalışmalarım, çözümün önünü açma amaçlı olarak ilk aşamanın ürünleridir. Ve bugün arkeolojide ne bir "Anadolu Karanlığı"ndan söz edilir ve ne de "Phrygler'in kültür ve sanatta Hellenliği"nden. Varılan bu sonuçla anlaşılmıştır ki: Anadolu kültür ve sanatını Neolitik Çağ'ıyla gözlemlenmeden; genel hatlarıyla bir Kalkolitik ve Tunç Çağ resmi oluşturmadan belleklerde; göçlerle başlayan Ege'nin Demir Çağı için doğru bilimsel sonuçlara varılamaz. Bir Urartu, Yeni Hitit ve Phryg'i öğrenmeden de İon'un Ege uygarlıkları içindeki yeri sağlam temellere oturtulamaz, kültürel kimliği gerçeğiyle tam belirlenemez; "Doğu Hellen" sanılır. Klasik Arkeoloji öğrencileri için "Eski Anadolu Uygarlıkları" dersi koymamız bu uygulamanın ürünüdür; çünkü zaten Akurgal, kurduğu kürsüye "Klasik Arkeoloji ve Çağdaş Anadolu Arkeolojisi" adını vermiş; Erken Demir Çağ Ege Arkeolojisi'nin "başka türlü yapılamayacağı" yönünde izlenecek yolu çizmiştir.

Aynı bilimsel nedenlerle o dersin bir devamı olarak "Ege Uygarlığının Doğuşu" da vardır; Minos, Myken, Dor ve İon kültürlerini konu alır. Çünkü Ege'nin her iki yakasını, yarattığı uygarlıklar bütünü içinde bilmeden, Anadolu'nun Ege kıyılarında Batı uygarlığının temellerini atanların gerçek kimliğini saptamanın yanlışa götürdüğü görülmüştür. Örneğin, Erken Demir Çağ pişmiş toprak İon yontucuklarının biçim ve biçiminde gözlemlenen şekilselliğin (Res. 15), salt Olympia yapıtları örneğinde Dor yontucukları etkisiyle yorumlanamayacağı; ancak Orta ve Geç Tunç Çağı içinde Troia ve Hitit ürünü pişmiş toprak yontucuklarıyla Anadolu'da benzer bir biçimin hem de gelenek süren varlığı bilindiğinde mümkün olabilir (Res. 16); kültürel kimlikte belirleyici olan bu geçiş dönemi insan ve hayvan betilerinin Anadolu kökeni ancak uzuvlarda yansılan dokusal doğallıkla ayırt edilir⁶¹. Çünkü İonialı yontucular yapıtlarına Anadolu geleneği içinde vermeyi hedefledikleri doğal biçim ve biçemleriyle farklıydılar. Dorları "izleyen" değil, onlara "öncülük eden" vasıflarını bu yolla kazanmışlar ve bu yolda adı "Atina Klasığı" olan sanat devriminin gerçekleşmesinde başı çekmişlerdir⁶². Çünkü o büyük devrimi yaratan üç boyutluluk, hareketlilik ve doğallık, Hellen "ideal" resminin değil; daha başlangıçta, Nevali Çori'nin Neolitik heykellerinde (Res. 4), sanki 7500 yıl önce ondan doğmuş bir Arkaik *kyros* doğallığıyla dışa vuran Anadolu "gerçekçiliği"nin gereği olabilir. Çok sonrasında, Geç Tunç Çağı sonlarında, tek cephelelik bacaklarda kırılmış; Hattuşa Kral Kapısı'ndaki tanrı

⁶⁰ Bu makalede bkz. dn. 28-31 ile bağlantılı metin.

⁶¹ Işık 2007b, 204-206. Troia örnekleri için bkz. Sazcı 2001, 386, Res. 433.

⁶² Işık 1998b, 16-25; bu makale içinde bkz. dn.50

resmi bununla ve yüzün ayrışan doğal dokusuyla dönemi içinde inanılmaz bir başka ilke ilk adımı atmıştır (Res. 17)⁶³. Ve izleyen zamanın Anadolu yontucuları bu kez; duyguların dışa yansıdığı, kıvrımın giysiden çözüldüğü ve kabartma resimlerin zeminden kopmaya başladığı ve hatta yüz yıl kadar ileri bir tarihe verilebilecek denli zamanın aşıldığı Yeni Hitit yapıtlarıyla “Klasik”e öncü, İonialı yontuculara rehber olacaktırlar (Res. 18)⁶⁴. İonia’nın Hellas’a yabancı olan ve ilk Smyrna kazıları ile günyüzüne çıkan oval evleri (Res. 19), aynı topraklarda -ve hem de Erken Demir Çağı örnekleriyle bir arada Tunç Çağı’nın Limantepe ve Phokaia yerleşimlerinden sürer sürgünü (Res. 20); ve Troia *megaron*’u, Samos ve Ephesos’da sütunlarla çevrelenerek bir “Hellen Tapınağı”na bu topraklarda dönüşür Geometrik’in, geç evresinde⁶⁵.

Nasıl ki Troia’dan Smyrna’ya uzanan toprakların çok sevilen tekrenkli çömlekleri Tunç Çağı’nda “Minyas Grisi” adı altında Hellenleştirilmiştir (Res. 2), izleyen Erken Demir Çağı’nda da “Aiol Grisi” tanımıyla benzer yazgıyı paylaşmış olmaları doğaldır (Res. 12). Ancak şimdi, Troia araştırmalarının ardından, onların da Tunç Çağı üretimle-

rinin devamı “Anadolu Grisi” olabilme olasılığı ilk usa gelendir; gelenek süren yerli biçimlerin yanında Dor çömlek biçimlerinin varlığı da, yine örneğin Geç Tunç Çağı’nın Beşiktepe’inde saptandığı gibi, ticaretle gelen ve sevilen tekrenkli ve boyalı Hellen kaplarının yerli taklitleri olarak yorumlanabilir. Geometrik bezekli Dor boyalı çömlekleri ise sayısal olarak gri mallara oranla çok azdır İonia’da ve bunların da büyük çoğunluğu ticaretle tanınan Hellen üretimlerine bakılarak -yine tıpkı Geç Tunç Çağı Troia’ında belgelendiği gibi- yerli çömlekçiler tarafından beğeniyle taklit edilmiş olmalıdır⁶⁶. Geometrik Dönem sonrasında da (Res. 21) zaten Atina ve Korint’in kendi adlarıyla anılan boyalı özgün mallarından kökten farklıdır İon üretimleri; Batı Ege’nin aksine, geometrik bezeme geleneğinin sürdüğü, Phryg biçimiyle de (Res. 22) örtüşen bir yol izlemişlerdir. Aslında bilim, W.-D. Niemeier’in tanımladığı doğruya yönelmiştir ve buna göre salt “*pots are people*” yönteminin, yani “nerede Hellen çömleği orada Hellen kolonisi” kolaycılığının ya da en azından bulunduğu yerde “Hellenleşme” yakıştırmasının, arkeolojide geçerliğini artık yitirmiş olduğunun farkındadır; geç bile kalınmıştır, çünkü J. Mellaart’ın, “...*simple bead-rim bowls discovered at Old Smyrna (Bayraklı Tepe) were hailed as confirming Hittite culture up to the West Coast! On coastal sites every Mycenaean sherd was photographed as evidence for Mycenaean penetration, colonisation, presence or what have you, but the bulk of local Anatolian pottery was virtually ignored*” uyarısı üzerinden tam bir nesillik uzunca bir zaman

⁶³ Bittel 1976, Res. 267. Tek cepheliliğin kırılması özellikle dizkapağının farklı dokusunda hemen göze çarpar; doğallık hem bu yapıtın ve hem de Hattuşa Yerkapı Sifenksi’nin, Bittel 1976, Res. 265, yüz uzuvlarında da okunur.

⁶⁴ Yeni Hitit’in sanatta “ilk”leri ve İon sanatına Phryg aracılığıyla öncülüğü için bkz. Işık 1998b, 20-24, Res. 25-29, 38, 40; özellikle: Işık 2003e. İçerdiği “Erken Klasik” gibi geç özellikler ve “Pers etkisi” nedeniyle “MÖ. 5. yüzyıl ilk yarısına” tarihlenen Maraş Steli için bkz. Bruns-Özgan 2005, 53-62, Res. 1-3: “*Der Bildhauer muss Stilprinzipien gekannt haben, die in der westlichen Reliefskunst der 1. Hälfte des 5. Jhs.v.Chr. entwickelt worden waren*” (age. 59). Buna karşın, benim de katıldığım, Maraş stellerinin kendi içinde kesintisizce izlenebilen gelişim dizisi; içinde bir “Yeni Hitit’in geç evre yapıtı” olarak bkz. Tiryaki 2010.

⁶⁵ Işık 2005, 21-42.

⁶⁶ Işık 2007b; Işık 2009, 16. Troia için bkz. Latacz 2005, 61; Basedow 2001, 415-418.

geçmiştir⁶⁷. Geç kalınmış da olsa bu yol Erken Demir Çağ Anadolu'sunda da izlenmeli; sonuçlarıyla geleneksel görüşü değiştirmesi olası bilimsel sorgulamalar, sözde bu kez “İon kolonizasyonu”na kanıt olarak sunulan, Protogeometrik ve Geometrik çömlekler için de mutlaka yapılmalıdır.

Ve de bir “sömürge” tanımı için başta yaşam ve düşünce biçimi, din ve tapınım olmak üzere anakent ile koloniler arasında ortak kimliğe yönelik başka bağlantılara da gerek olduğu unutulmamalıdır: “Hellen” kökenli sandığımız tüm büyük tanrıçalar, Hera, Demeter, Aphrodite, Athena, Artemis ve Leto (Res. 5), Anadolu Ana Tanrıçası'ndan türemişlerdir⁶⁸. Anadolu Gök Tanrısı Tarhu ya da Teşup salt ad değiştirerek Zeus'a dönüşür⁶⁹. Yeni Hititler'de “Üzüm Bağının Tarhunzası” ve -Euripides'e göre de Lydia'nın “Bakkhos”u⁷⁰ ile Troialıların “Appaluinas”ı ve Lykia'nın yerli adı bilinmeyen baştanrı⁷¹, buralardan Ege'nin batı yakasına geçerek Dionysos ve Apollon adlarıyla “Hellen tanrıları” olurlar⁷². “Demokrasinin ilk adımları Aiol ve İon kent devletçiklerinde atılmış; Ege Bölgesi, demokrasinin gelişmesinde anavatan Hellas'a öncülük etmiştir”⁷³. Çağdaş bilimin ve özgür düşüncenin ataları, “Hellen felsefesinin ku-

rucuları” da Anadolu'da doğmuşlardır⁷⁴. Bu gerçek, günümüz Yunan yolcu gemilerine asılı Anadolu haritalarının üstündeki “sanat ve bilimin ataları Yunanlardır” üstbaşıyla çarpıtılarak ve bununla “Anadolu'nun sahibi benim” gibi politik bir amaç güdülerek Yunanca ve uluslararası bir dilde kendi halkının ve dünya insanının belleğine işlenirken (Res. 1a-b); göze hemen çarpan bir tersliğe, “tüm çağdaş değerlerin atası Yunanlardır da, ata toprağı Yunanistan haritanın neresindedir?” sorusuna, inandırıcı bir yanıt bulabilmede zorlanacakları bellidir. Miletoslu Thales'in babası Heksamyas ile Halikarnassoslu Herodotos'un babası Lykses ve amcası Panyasis, adlarıyla “yerli Kariyalı” iseler⁷⁵, yani Luvi soylu; oğulları “Hellen”den saymak mümkün müdür? Smyrna'da, hem de M.Ö. 7. yüzyıl gibi “kolonizasyondan” 400 yıl sonraki bir zamanda, çömlekler üzerine çizilmiş Karia dilinde graffitolarda vardır⁷⁶. Assur Kralı Nebukadnezar II'nin M.Ö. 6. yüzyıl ilk yarısı içinde “İonlar” olarak tanımladığı kişi adlarının Hellence değil Luvice olması olgusu da⁷⁷ tek başına, “yazı Hellence, halk da Hellen” yargısını tar-

⁶⁷ Niemeier için bkz. Cobet 2007, 743 (Diskussion).. J. Mellaart'ın görüşleri için bkz. Ünal 1989, 36, dn. 63: “*Bu konuda J. Mellaart'ın AJO Beiheft 19 (1982) 372vdd.'ındaki bakli uyarı, tenkit ve taşlamaları herkesin ibretle okuması ve kulağına küpe yapması gerekir.*” Ünal'ın bu konudaki kendi görüşü için ise bkz. Ünal 1989, 26: “*...Ancak her Myken kabı bulunan yerde bir Myken yerleşmesi olabilmiş gibi ciddi bir yanlıya Hititlerle ilgili olarak ta düşmemek için, söz konusu seramik türünün, mevcut diğer mallara olan oranı da her halükarda belirtilmelidir.*”

⁶⁸ Bosch 1937, 6; Fleischer 1973; Işık 2008c, 33-68.

⁶⁹ Işık 2000, 117-134.

⁷⁰ Tiryaki 2001/2002, 59-71.

⁷¹ Taşlıkoğlu 1954; Korfmann 1998, 471-488.

⁷² Işık 1998b, 25.

⁷³ Akurgal 1998, 318.

⁷⁴ Akurgal 1998, 332vdd.

⁷⁵ Akurgal 1998, 332. 337. Miletos halkının bilinen Kariyalılığı'na karşın, Amasra'nın Sesamos adıyla Miletoslu kolonistler tarafından kuruluşunu antik kaynakların “Karia” ile de ilişkilendirmesi ve bunun Kaisareia Hadrianopolis'ten yeni bir yazıtla belgelenmesi, Miletos halkını Kariyalı'dan saymayan eski çağ bilimcileri için nasıl da bir sorun oluşturmakta ve bunun çözümü için onları nasıl da değişik yorumlara zorlamaktadır, bu gereksiz çabaları anlayabilmek zordur: Marek 1993, 16vd. Homeros tarafından bildirilen “barbar bir dil konuşan Milet ve Mykale yöresi halkının Kariyalı olduğu” haberini Herodotos'un da (1, 142) “Milet, Myus ve Priene” ile onayladığı konusunda bkz. Bean 1985, 10d.

⁷⁶ Akurgal 1961, 229.

⁷⁷ Högemann 2005, 13, dn. 73.

tışmaya açmak ve sorgulamak için yeterli bir başka önemli nedeni oluşturmaktadır.

“En yakın benzeri” sayılan Phryg yazısı başta olmak üzere, çağdaşı tüm Anadolu halklarının yazılarını “Hellence’ye borçlu oldukları” savı da tartışılmaya başlanmıştır, çünkü Gordion’un yeni kronolojisi Phryg yazısını bilinen en erken Hellen yazısından yüz yıl önceye çekmiştir (Res. 10)⁷⁸. Anadolu genelinde sözde “Hellence” ile örtüşen harfler, Fenike yazısını olduğu gibi taklit eden Hellen alfabesi ile değil, değiştirilen ve eklemelerle zenginleştirilen İon alfabesiyle ilişkilidir (Res. 23)⁷⁹. “İon sanatı ve kültürü Phryg, Lydia, Karia, Lykia sanat ve kültürünün doğmasını sağlamış”⁸⁰ ise eğer, yazı bunun içindedir. M.Ö. 402 yılında Atina’da tüm Hellen halkları için “ortak yazı”ya dönüşen ve bugün “Hellence” olarak bilinen harfler de zaten İon alfabesinin kendisidir⁸¹. Yukarıda yöneltilen, “yazı Hellence” ise, bu, “İon halkı da Hellenlerdir ve salt o dili konuşur” anlamına mıdır sorusu önemlidir, çünkü Hellenlerin denizciliği bağlamında dilin bir ticaret dili olarak daha Akhalar zamanında Aiolia ve İonia’ya girmeye başlama olasılığı vardır ve bu öngörü, “sekiz dilin konuşulduğu” Geç Tunç Çağı’nın en büyük ticaret üssü Ugarit gerçeğinde⁸² bulur kanıtını. Luvica’nın yoğun biçimde adlarda yansımaları da, kendi yerli dilinin unutulmadığını gösterir⁸³.

Bilinir ki Luvica özellikle Isauria ve çevresinde Roma Çağı içlerine kadar konuşulur; MÖ. 7. yüzyıldan sonra kendi resim yazısı olmayan bu dilin, M.S. 6. yüzyıla dek inen 1300 yıllık bir süreçte konuşulması, unutulmaması, konuşma dilini yazı dilinden bağımsız düşünme gerçeğine götürür; ve ayrıca Phryg yazısının “Büyük İskender’in gelişiyle tamamen ortadan kaybolmasına karşın, dilin M.S. 2. ve 4. yüzyıllarda oldukça sınırlı bir şekilde yeniden doğması, belirli bir yazı modeli olmaksızın konuşma dilinin dört yüzyılı aşkın bir süre devam edebileceğini en iyi örneğini verir”⁸⁴. Ayrıca, salt “yazı ve dil” Hellence diye, “kültür ve sanat” da Hellen kimliğiyle kimliklenemez. Öyle olsaydı eğer, Phrygia, Lydia, Karia, Lykia ve Pamphylia gibi yazısı ayrı dili ayrı uygarlıklara “Hellen” yakıştırması yapılamazdı. Yazı ve dil “kültürü yaratsaydı”, Anadolu kentleri Roma Çağı’nda eski dokusunu değiştirmez, bütünüyle Roma’ya benzermezdi. Koloni kuruluşu için önemsenen takvim ve dinsel şölenlerin ortaklığı bağlamında da etkinin karşılıklı olabileceği görüşü artık dile getirilmeye başlanmış; ve hatta “İon Hellenlerinin” en muhteşem festivali olan Apaturia’ya göre konulan bir ay adının Attika’da eksikliği, etki yönünün Ege’nin doğu yakasından batıya doğru olma olasılığını öne çıkarmıştır⁸⁵.

⁷⁸ Bu makale içinde bkz. dn. 29-30.

⁷⁹ Işık 2009, 13vd, Res. 22.

⁸⁰ Akurgal 2000, 113.

⁸¹ Wachter 2001, 79, Res. 83. Anadolu’da çeşitli yazı türlerinin, bu bağlamda Hellence’nin “Hellenlerin akültürasyonu” sonucu doğduğunun tartışılması gerekliliği konusunda bkz. Tekoğlu 2006, 159; Anadolu dillerinin bu uzman ismine göre, “bu süreci özellikle okur yazar Helen ve Önasya dünyalarına karşı yerel halkların kendi kimliklerini ifade etme çabası şeklinde anlayabiliriz.”

⁸² Cornelius – Niehr 2004, 24, 37; Işık 2009, 13.

⁸³ Bu makale içinde bkz. dn. 75-77. Bu bağlamda Hipponaks’ın Ephesos’ta yoksul halk ve işçilere, hayat kadınlarına yönelik yazdığı dizelerinde Luvica’ya akraba bir dil olan Lydçe’nin ağırlıklı oranda kullanılması önemlidir, Bowie 1998, 606, çünkü M.Ö. 6. yüzyılın ortaları gibi sözde “kolonizasyon”dan yüzlerce yıl sonrasında bile halkın yerli dilini unutmadığına tanıklık eder.

⁸⁴ Luvica: Starke 1999, 528; Tekoğlu 2006, 157. Phrygce: Tekoğlu 2006, 158.

⁸⁵ Konunun uzmanı W. R. Connor’un bu görüşü için bkz. Cobet 2007, 738. Herodotos’a göre (1, 147),

“İon kolonisi” tanımını ilk ortaya atan ve İonların Atinalı Kodros’un oğulları önderliğinde Anadolu’yu hedefleyerek Ege’ye açıldıklarını yazan Herodotos’tur (1, 142-148); ancak onun “Atina sevdası”nın büyüyle bu konuda da yanlı davranma olasılığı vardır. Çünkü kitabında okunan ve Ksanthos halkını toplu intihara sürükleyecek denli acımasız gösterilen bir Lykia-Akhemenid ilişkisi ile gerçekte yaşanan çelişmekte; yiğit ve özgürlükte ödünsüz Ksanthos hanedanı -sözde herşeyini yitirdiği- Pers komutan Harpagos’un adını taşıyabilirken, M.Ö. 460’lı yıllarda bir Kimon ve Peloponnes Savaşı başlarında bir Melasander olayı tek başına, Lykia’da yağıca ilişkilerin aslında Atinalılarla yaşandığını göstermektedir. Ege tarihinin Herodotos’la, onun Atina tutkusu ve Pers düşmanlığı açmazında, gerçeğinden çarpıtılmış olabileceği yorumu, İonların “Atinalılığı” ve göçün “koloni” amaçlı olduğu konusunda yazdıklarının bilinenden değişik yorumunda da düşünürmeli, yönlendirici olmalıdır.

Batı uygarlığını Anadolu’nun batısında yaratanların, “gerçek İonlar”ın, Atina soydaşı Hellenler olduğu savı, önemi nedeniyle yukarıda da sıklıkla değinildi ki, tarihsel gerçeklere dayanmaz; çünkü M.Ö. 1200-800 arası süreçte yazı yoktur. Bilinenler, Ege Göçleri’nden 700 yıl kadar sonra Atina’da yazılan mitoslara ve o ortamda kaleme alınan Historia’ya dayanır (Hrd. 1, 147). Söz konusu Atina olduğunda Herodotos taraftır, mitos ise tarih değildir. İnanılması zor olsa da, Batılı eskiçağ bilimcileri, uygarlığının kökenini Hellenlere bağlama uğruna “masalı” tarih gerçekliğinde yorumlamakta bir sakınca görmemiş; bunu da, yukarıda yerli çömlekçi-

lerin taklidi olarak yorumlanan, çok az sayıdaki Protogeometrik biçim ve biçemdeki kabın İonia’da M.Ö. 11. yüzyıl sonlarında başlayan varlığıyla belgelemeye çalışmışlardır⁸⁶. Mitoslardan çıkarılan, büyük göçün acımasız bir savaşın ardından geldiğidir ve bu boyutta yıkıcı bir savaşın da İonia’daki en erken Attik çömleğinden en az yüz yıl kadar önce yaşandığıdır (Res. 11)⁸⁷. Dor Hellenleri’nin M.Ö. 12. yüzyılda gerçekleştirdiği saldırıların acımasızlığında canını kurtarabilen Akhaların Hellen beyleri, Latacz’ın deyişiyle, “*adalarındaki dostlarına sığınmış, kendi haline bırakılan halk da kurtuluşu Ege adalarına ve oradan Anadolu’ya kaçışta bulmuştur*”⁸⁸. J. Boardmann’a göre de savaş mağduru bu halk, “*malı mülkü elinden alınmış, her şeyini yitirmiş*” bir çaresizliktedir⁸⁹.

Çizilen tüm bu gerçekçi göç resmine karşın, Atinalı mitos yazarları, belli ki Akha kent beylikleri arasında sıradan bir Atina’nın gücünü ve konumunu M.Ö. 5. yüzyıl erişilmezliğinde hayal ederek, yitirilmiş bir savaşın perişanlığında Hellen halklarının orada büyük ve organize bir güç olarak toplandığını yazacak; onlar Ege adalarını tek tek ele geçirdikten sonra, Anadolu kıyılarında savaşçılıkları ile ünlü Kariahlara karşı kazandıkları utkuyla iki Menderes’in suladığı bereketli topraklara ve kuzeyde İzmir Körfezi’ne genişleyen korunaklı limanlara sahiplenerek Samos, Ephesos ve hatta -Geç Tunç Çağ Akha yerleşimine karşın Homeros zamanında Karia dilinin konuşulduğu- Miletos

⁸⁶ Akurgal 1983, 20: “*Die Funde der beiden Orte (Smyrna und Milet) vermitteln unseres Erachtens auch das Gründungsdatum der ionischen Kolonien an der Westküste Kleinasiens, das etwa 1000 v. Chr. anzusetzen ist.*”

⁸⁷ Mansel 1963, 89.

⁸⁸ Latacz 2005, 179.

⁸⁹ Boardman 1964, 45.

“gerçek İonlar aslı Atinalı olanlar ve Apaturia bayramlarını kutlayanlardır.”

gibi güçlü Luvi kentlerinde Batı’yı yaratan büyük bir uygarlığın temellerini atacaklardır! Ayrıca en son çizilen ve eskiçağ biliminde onay gören Geç Tunç Çağ Batı Anadolu haritasında (Res. 3) “Karia”ya da yer yoktur; M.Ö. 1200’lerde Parha-Millavanda arası topraklar Lukka Ülkesi’nindir, kuzeye doğru Mira, Seha-Irmak ve Viluşa uydu krallıkları sıralanır; Apasas/Ephesos başkentliğinde İonia’yı elinde tutan Mira bir “Büyük Krallık” sıfatıyla onlar arasında en güçlü olanıdır⁹⁰. Tarihte yaşanan odur ki savaştan yenilgiyle çıkanlar ve her şeyini yitirenler, yeni bir yurda ancak “sığınmacı” olarak gelebilirler; bereketli topraklara daha iyi bir yaşam umarak çıkılan göç, ancak bir “umut göçü” olabilir. Neden bu göç bir “kültür göçü” olmamış, onlar bu yeni yurttaki kültür ve sanatta, daha güçlü “yabancıların” bile yaşadığı gibi, “Anadolulaşma” yazgısını yaşamak durumunda kalmışlardır; geliş koşullarından daha iyi anlaşılmaktadır.

Demek isterim ki göçle gelen, krallıklar yıkan ve büyük devletler kurabilecek denli güçlü olan Hitit ve Phryg halklarının kültür ve sanatını, düşüncesini biçimlendirebilen bir Anadolu’nun, sığınmacı Hellenlere de yurt olan İonia’da da kültür ve sanatın, düşüncenin ana kaynağı olması beklenmelidir. Çünkü “tıpkı Hititler ve Phrygler’de olduğu gibi, yazı olmasa eğer, göçle geldiklerinin ayırımına bile varılamayacak, onların da kimliği bilinemeyecekti. O güçte bir “Anadolulaşma”ydı ki bu, sanki Anadolu’ya hiç göç olmamış, Hint-Avrupalı halklar Anadolu’da doğmuşlardı”⁹¹.

Eskiçağ biliminin günümüzde sunabildiği bulgu ve verilere dayandırmaya çalıştığımız yukarıdaki değerlendirmelerin, Batı uygarlığının doğduğu topraklar için “Anadolu-İon” tanımını öne çıkarmasına karşın⁹²; Batı ve o etkide biz neden “Doğu Hellen” ya da “Doğu Yunan” deyiminde ısrar eder, yitirilen acımasız bir savaş sonrasının zor koşullarından doğan bir “sığınma” ve “umut” göçünü mitosların gizeminde “kolonizasyon” sanıp “İon” uygarlığını “Yunan” uygarlığı ile özdeşleştiririz; sorgulamak şarttır. Bilgiler özdeksel kültüre dayalı arkeolojik bir temele oturtulmadan ve de özellikle tarihin yazılmadığı ve “mitos”un ikiyüz yıl boyunca sanki “tarih”miş gibi yorumlandığı bir konuda çok yönlü tartışılmadan, doğrulara yaklaşılamaz. Fakat görünen odur ki “söylenmesi gereken” zaten söylenmiştir de, tartışmak gerekmez, çünkü sonuç değişmez! Böyle de olsa unutulmamalıdır ki özgür düşünce ile birlikte bilim ilk bu topraklarda filizlenmiş, Batı’ya buradan kök salmıştır; tartışmadan olmaz...

⁹⁰ Starke 2001, 34-45, Res. 41 (harita). Tekoğlu 2006, 159: “Kariyalıların Tunç Çağı Anadolu’sundan kalan baltalardan oldukları görüşü genel kabul görür. Adları Hitit çağındaki Kargisa/Karkia ve Perşe “horoz ibiği” anlamına gelen Karka(/ya) kelimeleri ile ilişkilendirilmektedir.”

⁹¹ Işık 2007c, 232.

⁹² Bu konu, yayımı için Asia Minor Studien dergisinde gönderilen, F. Işık – M. Atıcı – R. Tekoğlu, “Die nachhethitische Königsstele von Karakuyu beim Karabel-Pass. Zur kulturellen Kontinuität vom bronzezeitlichen Mira zum eisenzeitlichen Ionia” başlıklı makalede kapsamlı olarak irdelenmiştir.

Resim Listesi:

- Resim 1a-b.** Gytheia-Chania seferi yapan bir Yunan yolcu gemisinden, Nisan 2000 (H. Işkan).
- Resim 2.** Troia, Geç Tunç Çağı “Anadolu Grisi” çömlekler (Troia Kat. 2001, Res. 453).
- Resim 3.** Geç Tunç Çağ’da Batı Anadolu haritası (Troia Kat. 2001, Res. 41).
- Resim 4.** Nevali Çori, Neolitik Çağ torsosu (Özdoğan – Başgelen 1999, 45, Res. 11)
- Resim 5.** Antalya Müzesi, Leto ve çocukları (Işık 2003e, Lev. 3).
- Resim 6.** Hattuşa, Erken Demir Çağ çömlek parçası (Sivas – Tüfekçi-Sivas 2007, 132 üst).
- Resim 7.** Gordion, Erken Demir Çağ çömlekleri (Sivas – Tüfekçi-Sivas 2007, 192).
- Resim 8.** Antalya Müzesi, MÖ. 7. yüzyıl Ksanthos aslan heykel parçası (Ş Özüdoğru).
- Resim 9.** Perge, M.Ö. 5. yüzyıl yerel yazıtlı Attika çömleği (Abbasoğlu – W. Martini 2003, 166 Res. 1).
- Resim 10.** Gordion, en erken Eski Phrygçe belgelerden biri (Sivas – Tüfekçi-Sivas 2007, 151 üst.)
- Resim 11.** M.Ö. 12. yüzyıl Ege Göçleri haritası (www.minoaaatlantis.com/pix/Aegean_Sea).
- Resim 12.** Smyrna, Erken Demir Çağı “Anadolu Grisi” çömlekler (Akurgal 1983, Lev. 6)
- Resim 13.** Theben, III. Amenophis Ölü Tapınağı yazıtlı bloku (Sourouzian – R. Stadelmann 2005, 82 Res. 6)
- Resim 14.** Byzantion, Geç Tunç-Erken Demir Çağı çömlek parçaları (Fıratlı 1978, Lev. 163).
- Resim 15.** Samos, İon pişmiş toprak yontucuk parçası (Jarosch 1994, Nr. 952).
- Resim 16.** Alishar, Hitit pişmiş toprak yontucuk parçası (Von der Osten 1937, Res. 234).
- Resim 17.** Hattuşa, Hitit Kral Kapısı (Bittel 1976, , Res. 267).
- Resim 18.** Adana Müzesi, Yeni Hitit mezartaşısı (G. Tiryaki).

Resim 19. Smyrna, Erken Demir Çağı’ndan oval ev (Akurgal 1983, Lev. 5).

Resim 20. Limantepe, Geç Tunç Çağı’ndan oval ev (Kazı Arşivi).

Resim 21. Smyrna, İon çömlek parçaları (Özgünel 2003, Lev. 20).

Resim 22. Hattuşa, Phryg çömleği (Seher 2000, 54, Res. 16).

Resim 23. Fenike, Hellen ve İon alfabeleri (Troia Kat. 2001, Res. 83).

Summary

The “fifteen achievements” E. Akurgal gathers in his book titled *“The Aegean. Birth of Western Civilization”* under the section referring to “The Importance of Eastern Hellenic Art and Culture in World History”; in essence, is a summary of the artistic and cultural superiority of the “Eastern Greeks” over the “Western Greeks”. My only disagreement with this statement is the use of the terminologies “Eastern Greek” and “Eastern Hellenic”. In my view, these concepts have never actualized in lieu of history and archaeology, thus, the thesis proclaiming that Ionia was “Hellenized with the Aegean migrations” could not have been possible. Historically they can’t be based on actual documents; instead, they stem from myths fabricated over centuries in Athens. Similarly and from an archaeological standpoint, Ionic art and culture was not imported with the migrations from Hellas, but instead has its roots in earlier Anatolian civilizations.

Ionia’s post-immigration simple-styled terracotta figurines and apsidal houses for instance, were derived from the tradition of Anatolian Late Bronze Age. Considering the fact that the alienated definition of Trojan monochrome earthenware as “Gray Minyan Ware” is

now accepted as “Anatolian Gray Ware”; “Aeolian Gray Ware”, which is commonly used as evidence for the existence of migrated Hellens from the same area, should then also be the continuation of the earlier and native “Anatolian Gray Ware”. Painted Doric pottery in Western Anatolia, like the locally-made painted Mycenaean pottery found in Troy, is very scarce. These are mostly imitations produced by local potters in admiration of the imported earthenware brought in by mercantile trade. Following along the same lines, since an Achaean colonization never took place in Troy, discussing Aeolic or Ionic colonization during the proceeding times in Troy would then also be impossible. The term of “Tonic colonization”, first used by Herodotus seven hundred years after the immigrations in the 5th century BC, implies his great admiration for Athens and was said merely for Athenian propaganda reasons. The recent discovery of a script referring to “Great Ionia” found on an early 14th century BC Egyptian monument, now proves Herodotus’ sources proclaiming Ionia as an “Athenian establishment” obsolete. As the impossibility of the Aeolian colonization in Anatolia was proved with evidence in a recent article by B. Rose, the same fact which developed under similar conditions should then be accepted for Ionia as well. As J. Latacz and J. Boardman refer to the people who came to Anatolia following the 12th century BC Doric migrations as those who had “lost everything due to war”, these poor and tired people could be nothing more than refugees.

Ionians owe their artistic, cultural, and intellectual achievements to their adherence to Eastern/Anatolian tradition, which also sets the foundation for the establishment of Western Civilization bestowed upon

“Classic Athens”. Like their art, neither are they indebted to Hellas for their scripture, belief or thought. The entire pantheon of Gods and great Goddesses were re-named and passed down to the Helladic homeland from Anatolia. The Anatolian origins of rational and liberal thought, basis of modern science, is recalled with a propagandist heading on a map of Anatolia found in modern day Greek cruise ships, proclaiming “Greeks are the Fathers of all Arts and Sciences”. At the end, culture or science can’t be claimed unless nurtured by moral and visual values of a land that nourishes it, yet alone if it was nourished by another. As G. Hanfmann ascertained, if the Ionians are not “followers” but “leaders”; then that “leading” culture formed from the prosperous compound at a far away land cannot be synonymous with the “follower” culture beyond the Aegean, and thus they can’t be called “Eastern Hellens or Eastern Greeks”. If so, one would ask why the West was unable to create its own civilization within its own homeland. On the other hand, just because the script and language are Hellenic it can’t be assumed that culture and art should be characterized as Hellenic as well. If they were, civilizations with different script and language such as the Phrygians, Lydians, Lycians and Carians could not have been referred to as “Hellenic”. If script and language did actually create culture, then Roman-era Anatolian cities would not have wholly resembled Rome. Moreover, the Greek language in coastal Anatolia should be accepted as a “trade language” or secondary language, adopted due to Greek merchant marine superiority, much like today’s English, also transformed from spoken to written with

increased global trade. In order for Christianity-converted native Anatolian peoples to be able to read and comprehend the Bible, it became essential for them to learn Greek. These people, who originally called themselves “Romaioi/Roman” and were referred to by Turks as “Rum” within an Anatolian context, all of a sudden became “Hellenic or Greek”. The rule stating “You Are What You Feel”, despite their separate tongue and script, has not been effective on these Orthodox Anatolians who for 1500 years have called themselves “Romaioi/Roman”.

Although recent excavations done by foreign archaeologists have revealed concrete results supporting my published thesis regarding the “Dark Ages of Central Anatolia” following the fall of the Hittites in the Early Iron Age between the years 1200-800 BC; this thesis has mostly been ignored, as if never said or written. This silence is certainly suspicious, but on the other hand, I feel it is a disgrace in the name of science. In my thesis, I never accept the theory stating “Phrygians were the first to turn to the west in Anatolia and needs to be indebted to Greek Civilization for their welfare after breaking relations with the Hittites during this Dark Age”. I always maintain the position that Lycian culture and art has its origins in Anatolia and not in Hellas; and that the founders of Pamphylian cities could not have been Achaian tribes migrating south following the Trojan War in accordance with myth, but that they were in fact established by native Anatolian peoples. What is forgotten is the truth that “free thought” first flourished in this land and then sprouted to the West.

Like modern Greece, most Western countries today are still unable to accept the fact that the origins of their modern civilizations, the so-called “Eastern Greek Land”, is in fact now a Muslim country. Along the teachings of its unique revolutionary leader Kemal Atatürk, despite efforts and intensions to inject full awareness and acceptance of all Anatolian cultures to its people, and despite its quest to take its place among the modern world as a foremost civilized nation, this country, in the eyes of the modern West is still ‘Oriental Turkey’. We, the Turkish ancient historians and archaeologists are at fault as well, since we stand distant to criticize this dogmatic perception created two hundred years ago. The establishment of native cities are still credited to mythic Hellenic hero’s. We alienate ourselves from our common heritage created by thousands of years of mingling of various religions, various languages and various races. Without any questioning, we still defend the misperception that puts Ancient Greeks as the creators of modern civilization, and we still keep on calling Anatolian Ionia “East Greece” and its people “Eastern Hellenic”. We forget the meaning of “panhellenism” but in the meantime, together with the West, accuse those scholars who question the two hundred-year-old dogma of “Hellenic East” and who aim bring out the concept of “Anatolian Ionic” (with support using scientific evidence) with “Anatolianism” under “nationalist” context.

KAYNAKÇA

- Abbasoğlu – Martini 2003 H. Abbasoğlu – W. Martini (derl.), *Die Akropolis von Perge I* (2003).
- Abbasoğlu 2003 H. Abbasoğlu, “Zur Geschichte der Ausgrabungen in Perge”, içinde: H. Abbasoğlu – W. Martini (derl.), *Die Akropolis von Perge I* (2003) 1-11.
- Akerström 1966 A. Akerström, *Die architektonischen Terrakotten Kleinasiens* (1966).
- Akurgal 1941 E. Akurgal, *Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien* (1941).
- Akurgal 1961 E. Akurgal, *Die Kunst Anatoliens* (1961).
- Akurgal 1983 E. Akurgal, *Alt-Smyrna I. Wohnschichten und Athenatempel* (1983).
- Akurgal 1998 E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi* (1998).
- Akurgal 2000 E. Akurgal, *Ege. Batı Uygarlığının Doğduğu Yer* (2000).
- Aydın 2010 S. Aydın, “Arkeoloji ve Milliyetçilik. Toprak Altından Kimlik Devşirmek”, *Arkeo Atlas* 7, 2010, 132-139.
- Babinger 2001 F. Babinger, “Rum”, *İslam Ansiklopedisi* 9 (2001) 766.
- Badisches Landesmuseum 2007 Badisches Landesmuseum Karlsruhe, *Vor 12.000 Jahren in Anatolien. Die ältesten Monumente der Menschheit*. Ausstellungskat (2007).
- Basedow 2001 M. Basedow, “Der spätbronzezeitliche Friedhof am Beşiktepe”, içinde: *Troia Kat. 2001*, 415-418.
- Bean 1985 G. E. Bean, *Kleinasien 3. Jenseits des Maender. Karien mit dem Vilayet Muğla* (1985).
- Berndt 2002 D. Berndt, *Midasstadt in Phrygien. Eine sagenumwobenen Stätte im anadoluischen Hochland* (2002).
- Bittel 1976 K. Bittel, *Die Hethiter* (1976).
- Boardman 1964 J. Boardman, *The Greek Overseas* (1964).
- Borgolte 2001 M. Borgolte, “Europas Geschichten und Troia. Der Mythos im Mittelalter. Über die Zeit, als die Türken Verwandte der Lateiner und Griechen waren”, içinde: *Troia Kat. 2001*, 190-203.
- Bosch 1937 Cl. Bosch, “Das Anatolische in der Geschichte”, *II. Türkischer Geschichtskongress* (1937).
- Bosch 1957 Cl. E. Bosch, *Pamphylia Taribine Dair Tetkikler* (1957).
- Bowie 1998 E. Bowie, “Hipponax”, *DNP* 5 (1998) 606.
- Brixe 2007 C. Brixe, “Frigler ve Frig Dili/The Phrygians and the Phrygian Language”, içinde: H. Sivas – T. Tüfekçi Sivas (derl.), *Friglerin Gizemli Uygarlığı/The Mysterious Civilization of the Phrygians* (2007).
- Bruns-Özgan 2005 Ch. Bruns-Özgan, “Ein späthethitisches Relief persischer Zeit ?”, içinde: M. Şahin (derl.), *Ramazân Özgan’a Armağan* (2005) 53-62.
- Cobet 2007 J. Cobet, “Ionien in der Geschichtsschreibung”, içinde: J. Cobet – V. von Grave – W-D. Niemeier – K. Zimmermann (derl.), *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme*, *Milesische Forschungen* 7, 727-741.
- Cornelius – Niehr 2004 I. Cornelius – H. Niehr, *Götter und Kulte in Ugarit* (2004).
- Courtils 2005 J. des Courtils, “Ksanthos-Letoon Kazı ve Araştırmaları 2004”, *ANMED* 2005/3, 43d.

- Courtills 2006 J. des Courtills, “Nouvelles découvertes a Xanthos”, içinde: K. Dörtlük ve diğ. (derl.), *III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Bildiriler I* (2006) 145-152.
- Courtills 2006a J. des Courtills, “Ksanthos Kazı ve Araştırmaları 2005”, *ANMED* 2006/4, 33-35.
- Curtius 1855 E. Curtius, *Die Ionier vor der ionischen Wanderung* (1855).
- Dönmez 2003 Ş. Dönmez, “Yeni Bulgular Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demirçağı Çanak-Çömleğine Bir Bakış”, *Anadolu/ Anatolia* 24, 2003, 4.
- Erhat 1972¹ A. Erhat, “Byzas”, *Mitoloji Sözlüğü* (1972) 77.
- Eyüboğlu – Erhat 1977 S. Eyüboğlu – A. Erhat (çev.), *Hesiodos. Eseri ve Kaynakları* (1977).
- Fıratlı 1978 N. Fıratlı, “New Discoveries Concerning the First Settlement of Ancient İstanbul-Byzantion”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology I*, 1978, 565-574.
- Fleischer 1973 R. Fleischer, *Artemis von Ephesos und verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien* (1973).
- Genz 2007 H. Genz, “Kızılırmak Bölgesi’nde Demir Çağı/The Iron Age in the Kızılırmak Region”, içinde: H. Sivas – T. Tüfekçi Sivas (derl.), *Friglerin Gizemli Uygarlığı/The Mysterious Civilization of the Phrygians* (2007) 127-140.
- Greaves 2003 A. M. Greaves, *Miletos. Bir Tarih* (2003).
- Grimal 1997 P. Grimal, “Byzas”, *Mitoloji Sözlüğü. Yunan ve Roma* (1997), 126.
- Hanfmann 1953 G. M. A. Hanfmann, “Ionia, Leader or Follower?”, *Harvard Studies in Classical Philology* 61, 1953, 23.
- Högemann 2001 P. Högemann, “Troias Untergang – was dann ?”, içinde: Troia Kat. 2001, 58-63.
- Högemann 2005 P. Högemann, “Homer und der Vordere Orient”, *AMS* 54, 2005, 1-19.
- Işık (baskıda) F. Işık, “Das Leto-Heiligtum in Asarcık. Zur sog. ‘Akkulturation’ in Lykien bezüglich seiner frühen Tempelbauten”, *IstMitt* (baskıda).
- Işık 1980 F. Işık, *Die Koroplastik von Theangela in Karien und ihre Beziehungen zu Ostionien zwischen 560 und 270 v. Chr.*, *IstMitt Beih* 21 (1980).
- Işık 1994 F. Işık, “Pttara, im Land vom hethitischen Lukka und homerischen Lykia”, *Lykia* 1, 1994, 1-9.
- Işık 1996 F. Işık, “Pamfilya ve Anadolu Gerçeği”, *Adalya* I, 1996, 23-24.
- Işık 1998a F. Işık, “Ein phrygisch-ionischer Torso der Muttergöttin in Alanya”, içinde: G. Arsebük – M.J. Mellink – W. Schirmer (derl.), *Halet Çambel’e Sunulan Yazılar* (1998), 435-449.
- Işık 1998b F. Işık, “Yunan Mucizesi Var mıydı ?”, *Adalya* III, 1998, 16-25.
- Işık 2000 F. Işık, “Der karische Bergherrscher und sein heiliger Stein in Kbide”, içinde: C. Işık (derl.), *Festschrift für Baki Ögün zum 75. Geburtstag* (2000) 117-134.
- Işık 2003a F. Işık, “Die Vergöttlichung der phrygischen Dynasten im Lichte ihrer Graeber”, *IstMitt* 53, 2003, 197-199.
- Işık 2003b F. Işık, “Karanlık Dönemin Aydınlığı ve Frig Sanatının Anadoluluğu Üzerine”, *Anadolu/ Anatolia* 24, 2003, 19-33.

- Işık 2003c F. Işık, “F. Kolb’ün ‘Homer Nasıl Ömer Olur’ Yazısına Yanıtlar”, *İdol. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi* 16, 2003, 9-15.
- Işık 2003d F. Işık, “F. Kolb’ün ‘Homer Nasıl Ömer Olur’ Yazısına Yanıtlar”, *Bilim ve Ütopya* 112, 2003, 25-30.
- Işık 2003e F. Işık, *Die Statuetten vom Tumulus D bei Elmalı. Ionisierung der neubethitisch-phrygischen Bildformen in Anatolien, Lykia V* (2003).
- Işık 2005 F. Işık, “Zu den Anfaengen ionischer Architektur”, *AMS* 54, 2005, 21-42.
- Işık 2007a F. Işık, “Ex Oriente Lux. Güneş Doğudan Doğar”, içinde: B. Can – M. Işık (derl.), *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı. Doğudan Yükselen Işık. Arkeoloji Yazıları* (2007) 60-68.
- Işık 2007b F. Işık, “Protogeometrik Yontucuklar Işığında Ege Göçlerinin Niceliği ve İonia Kültür Kimliği Üzerine”, içinde: E. Öztepe – M. Kadioğlu (derl.) *Coşkun Özgünel’e 65. Yaş Armağanı* (2007) 203vd.
- Işık 2007c F. Işık, “Lykia’nın Dip Tarihi ve Hint-Avrupalıların Anadolulaşması Üzerine”, içinde: G. Umurtak – Ş. Dönmez – A. Yurtsever, *Refik Duru’ya Armağan* (2007) 229-236.
- Işık 2008a F. Işık, “Pişmiş Toprak Mimari Levhaların Frig Kökenine Yeni Bir Kanıt”, içinde: T. Tahran ve diğ. (derl.), *Muhibbe Darga Armağanı* (2008) 275-282.
- Işık 2008b F. Işık, “Mopsos Mitosu ve Bilimsel Gerçekler: Perge ve Karatepe’nin Kuruluşu Üzerine”, içinde: İ. Delemen (derl.), *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı* (2008) 571-585.
- Işık 2008c F. Işık, “Die anatolisch-altphrygische Muttergottheit vom Neolithikum bis zur Klassik”, *AMS* 61, 2008, 33-68.
- Işık 2009 F. Işık, “Eskiçağ’da Ticaret ve Mal’la Taşınan Kültür”, içinde: N. Yılmaz – H. Yıldız – E. Er (derl.), *III. Ulusal Taş Sempozyumu, Antalya 2009* (2009).
- İrem 2003 K. İrem, *Aiolische orientalisierende Keramik* (2003).
- İşkan 2004a H. İşkan, “Zum Totenkult in Lykien II: Schlachtopfer an lykischen Graebnern”, T. Korkut (derl.), *60. Yaşında Fabri Işık’a Armağan* (2004) 379-417.
- İşkan 2004b H. İşkan, “Der Einfluss des späthethitischen Kulturraumes auf die Grabreliefs in Lykien”, *Akten der zweiten Forschungstagung des Graduiertenkollegs "Anatolien und seine Nachbarn" der Eberhard-Karls-Universität Tübingen (20. bis 22. November 2003)*, (2004) 151-177.
- Jarosch 1994 V. Jarosch, *Samos, XVIII. Samische Tonfiguren des 10. bis 7. Jahrhunderts v. Chr. aus dem Heraion von Samos* (1994).
- Korfmann 1998 M. Korfmann, “Stelen vor den Toren Troias: Appaliunas-Apollon in Truisa/Wilusa?”, içinde: G. Arsebük – M. J. Mellink – W. Schirmer (derl.), *Halet Çambel’e Sunulan Yazılar* (1998) 471-488.
- Korfmann 2001 M. Korfmann, “Die troianische Hochkultur (Troia VI und VIIa). Eine Kultur Anatoliens”, içinde: Troia Kat. 2001, 395-406.
- Kreiser 2001 K. Kreiser, “Troia und die homerischen Epen. Von Mehmet II. bis İsmet İnönü”, içinde: Troia Kat. 2001, 282-291.
- Latacz 2001 J. Latacz, *Troia-Wilios-Wilusa Troia*. (2001).

- Latacz 2005 J. Latacz, *Troia und Homer* (2005).
- Lemos 2007 I. S. Lemos, "The Migrations to the West Coast of Asia Minor: Tradition and Archaeology", içinde: J. Cobet – V. von Grave – W-D. Niemeier – K. Zimmermann (derl.), *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme, Milesische Forschungen* 7, 713-727.
- Mansel 1963 A. M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi* (1963).
- Marek 1993 Ch. Marek, *Stadt, Aera und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia, IstForsch* 39 (1993).
- Martini 2003 W. Martini, "Historische Schlussfolgerungen", içinde: H. Abbasoğlu – W. Martini (derl.), *Die Akropolis von Perge I* (2003) 179vdd.
- Neumann 2003 G. Neumann, "Eine epichorische Inschrift", içinde: H. Abbasoğlu – W. Martini (derl.), *Die Akropolis von Perge I* (2003) 165vdd.
- Niehoff 1997-1999 J. Niehoff, "Byzantion-Byzanz", içinde: *DNP* 2 (1997-1999) 871.
- Omura 1992 S. Omura, "1990 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", *KST* 13.I, 1992, 324.
- Özdoğan – Başgelen 1999 M. Özdoğan – N. Başgelen (derl.), *Neolithic in Turkey the cradle of civilization: new discoveries* (1999).
- Özdoğan 2002a M. Özdoğan, "Devrimlerin Atası, Neolitik Çağ", *Arkeo Atlas* 1, 2002, 64.
- Özdoğan 2002b M. Özdoğan, "Devletin Kökeni, Kalkolitik Çağ", *Arkeo Atlas* 1, 2002, 109.
- Özgan 1978 R. Özgan, *Untersuchungen zur archaischen Plastik Ioniens* (1978).
- Özgünel 2003 C. Özgünel, "Geometrische Keramik von Alt-Smyrna aus der Akurgal-Grabung", içinde: B. Ruckert – F. Kolb (derl.), *Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit, Internationales Kolloquium, Tübingen (24.03-26.03 1998), Antiquitas* 44, (2003).
- Pavuk 2010 P. Pavuk, "Kuzeybatı Anadolu'ya Özgü Çömlekçilik. Gri Kaplar", *Arkeo Atlas* 7 2010, 50vd.
- Rose 2008 C. B. Rose, "Separating Fact from Fiction in the Aiolian Migration", *Hesperia* 77.3, 2008, 399-430.
- Sazcı 2001 G. Sazcı, "Das Megaron in Quadrat G6", içinde: *Troia Kat. 2001*, 384-390.
- Schefold 1950 K. Schefold, "Die Tonfriese von Pazarlı", in: Deutsches Archäologisches Institut. Abteilung Istanbul (Hrsg.), *Martin Schede zu seinem sechzigsten Geburtstag am 20. Oktober 1943 im Manuskript überreicht. Kleinasien und Byzanz: Gesammelte Aufsätze zur Altertumskunde und Kunstgeschichte, Istforsch* 17 (1950) 137-148
- Seher 2000 J. Seher, "Hattuşa/Boğazköy'ün Yerleşim Tarihine Yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bir Bakış", *TÜBA-AR* 3, 2000, 15-34.
- Sivas – Tüfekçi-Sivas 2007 H. Sivas – T. Tüfekçi-Sivas (derl.), *Friglerin Gizemli Uygarlığı. The Mysterious Civilization of the Phrygians. Yapı Kredi Sergi Kataloğu, İstanbul 2007/2008* (2007).
- Sourouzian – R. Stadelmann 2005 H. Sourouzian – R. Stadelmann, "Die ältesten Erwähnungen von Ioniern und Danaern", *AW* 36.6, 2005, 79-83.

- Starke 1999 F. Starke, “Luwisch”, *DNP* 7 (1999) 528.
- Starke 2001 F. Starke, “Die Geschichte des Landes Wilusa”, içinde: *Troia Kat.* 2001, 34-45.
- Şahin 2002 S. Şahin, “Pamfilya/Likya Sınır Kentleri: Olbia ve Diğerleri”, *Likya İncelemeleri* 1, 2002, 31d.
- Şahin 2005 S. Şahin, “Bilim Üretmeyen Uygarlık Evrensel Değildir !.. Batı Uygarlığı ve Anadolu”, *Toplumsal Tarih* 136, Nisan 2005, 43.
- Taşlıkılıoğlu 1954 Z. Taşlıkılıoğlu, *Tanrı Apollon ve Anadolu ile Münasebeti* (1954).
- Tekoğlu 2006 R. Tekoğlu, “Anadolu’nun Dilleri”, *Arkeo Atlas* 5, 2006, 158.
- Tiryaki 2001/2002 S. G. Tiryaki, “İvriz Kabartması Işığında Anadolu’da Şarap-Tanrısı Anlayışı ve Bu Anlayışın Gelişimi Üzerine”, *Adalya* 5, 2001/2002, 59-71.
- Tiryaki 2010 G. Tiryaki, *Erken Demir Çağ Gurgum (=Kabramanmaraş) Kabartmalı Mezar Taşları* (Basılmamış doktora tezi, Antalya 2010).
- Troia Kat. 2001 *Troia-Wilios-Wilusa Troia. Traum und Wirklichkeit. Ausstellungskatalog, Stuttgart-Braunschweig-Bonn 2001/2002* (2001).
- Ünal 1989 A. Ünal, “Orta ve Kuzey Anadolu’nun M.Ö. 2. Binyıl İskân Tarihiyle İlgili Sorunlar”, içinde: C. Bayburtluoğlu (derl.) *Akurgal’a Armağan, Anadolu/Anatolia XXII*, 1981/1983 (1989) 17-37.
- Von der Osten 1937 H. H. von der Osten, *The Alişar. Höyük Season of 1930-1932 Part II OIPXXIX* (1937).
- Wachter 2001 R. Wachter, “Die Troia-Geschichte wird schriftlich”, içinde: *Troia Kat.* 2001, 77-80.

Resim 1a-b

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

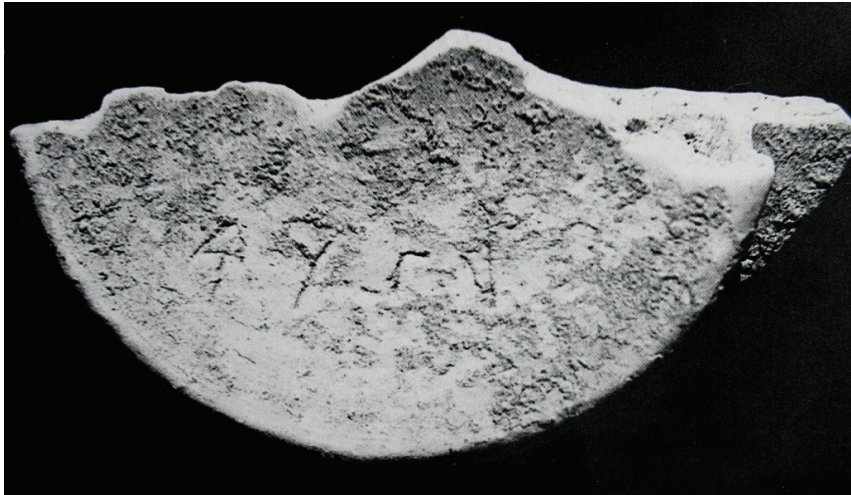
Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

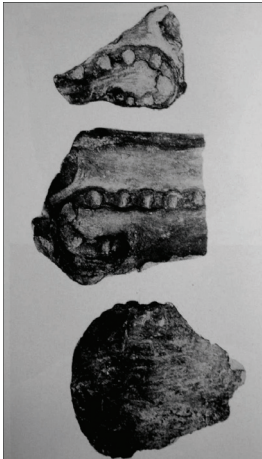
Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

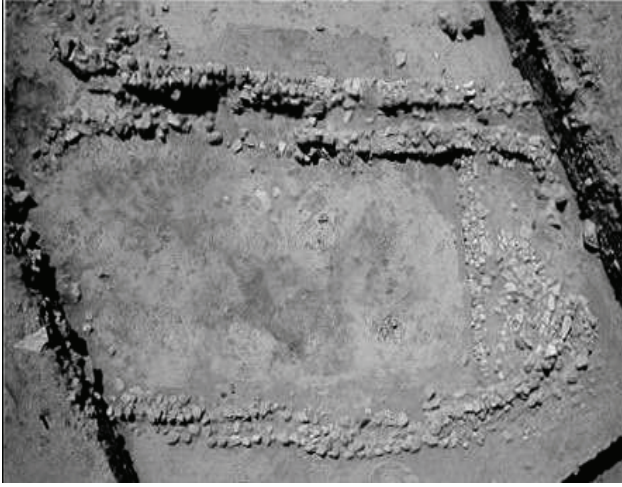
Resim 17

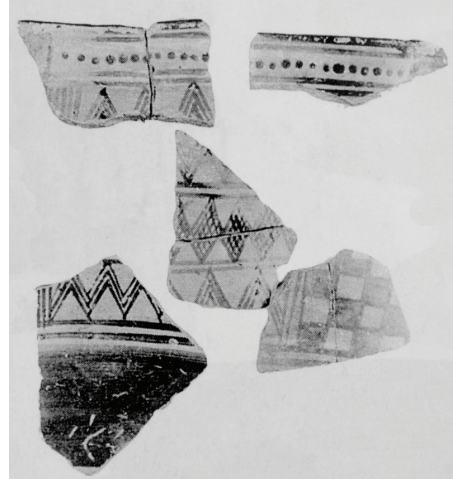
Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

phönizisches Alphabet		griechisches „Uralphabet“			
		griechische Buchstabennamen			
		ost-ionisch			
1	Α	Α	Alpha	A	
2	Β	Β	Beta	B	
3	Γ	Γ	Gamma	Γ	
4	Δ	Δ	Delta	Δ	
5	Ε	Ε	E(psilon)	E	
6	Ϝ	Ϝ	Wau (Digamma)	—	
7	Ζ	Ζ	Zeta	Ζ	
8	Η	Η	Heta	Eta	Η
9	Θ	Θ	Theta	Θ	
10	Ι	Ι	Iota	Ι	
11	Κ	Κ	Kappa	Κ	
12	Λ	Λ	Lambda	Λ	
13	Μ	Μ	My	Μ	
14	Ν	Ν	Ny	Ν	
15	Ξ	Ξ	?	Xi	Ξ
16	Ο	Ο	O(mikron)	Ο	
17	Ρ	Ρ	Pi	Ρ	
18	Σ	Σ	San	—	
19	Φ	Φ	Qoppa	—	
20	Ρ	Ρ	Rho	Ρ	
21	Σ	Σ	Sigma	Σ	
22	Τ	Τ	Tau	Τ	
23	Υ	Υ	Y(psilon)	Υ	
24	—	—	—	Phi	Φ
25	—	—	—	Chi	Χ
26	—	—	—	Psi	Ψ
27	—	—	—	O(mega)	Ω

Resim 23